

Institut za filozofiju i
društvenu teoriju

M 133

Асоцијативни
филозофски
речник

ПРЕДРАТКРСТИЊ

Библиотека
"Крајина плус"

1. Зоран Арсовић
Умијеће дијалектике
2. Миле Савић
*Наслеђе
просветитељства*
3. Александар Добријевић
*Између образовања и
самообразовања*
4. Саша Радојчић
Разумевање и збивање
5. Часлав Копривица
Будућност страха и наде

Библиотека
“КРАЈИНА ПЛУС”

ART PRINT
Бања Лука

За издавача
Милан Стијак

Рецензенти
Зоран Арсовић
Душко Певуља

Уредник
Зоран Арсовић

Припрема за штампу
Ведран Чичић

Коректура и графички дизајн
Аида Арсовић

društvenu teoriju

M 133

д-р Драг Крстић

**АСОЦИЈАТИВНИ
ФИЛОЗОФСКИ
РЕЧНИК**
Прелиминарни нацрт

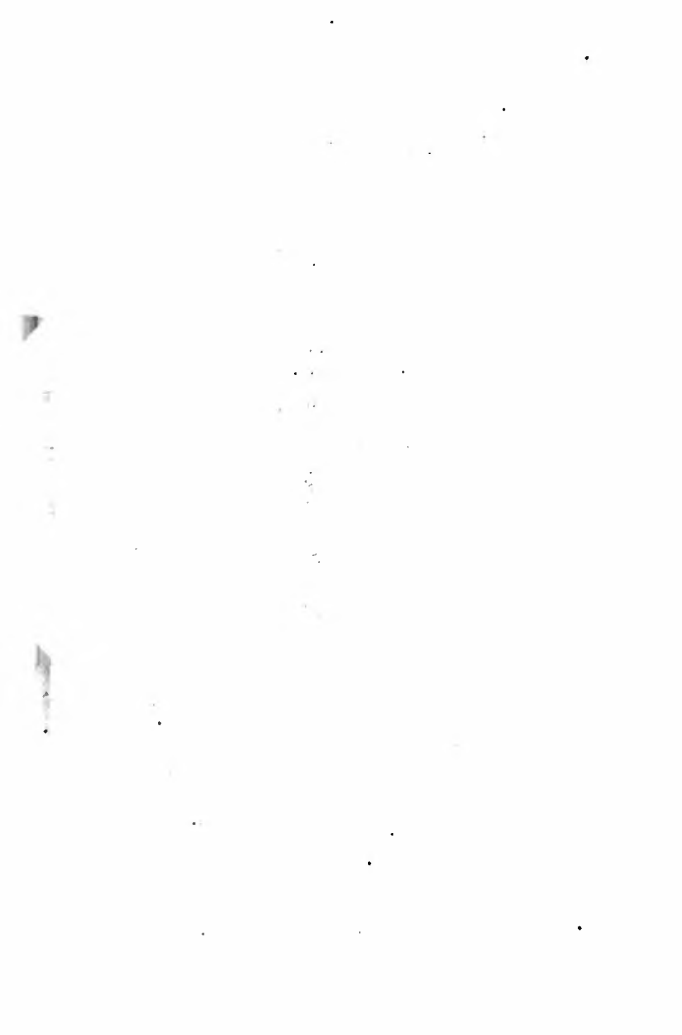
BIBLIOTEKA
INSTITUTA ZA FILOZOFIJU
I DRUŠTVENU TEORIJU

Inv br.

290

Бања Лука, 2011.

САДРЖАЈ

А	7
Анаксимандрит	7
Анаксимандрон	7
Астерикс	7
Апостолка посланика Павла	9
Б	20
Бивствовање по ногама	20
Д	32
Девиззе	32
Дух из боце	34
Е	39
Епикурци	39
З	42
Затварање	42
И	45
Ибид	45
К	50
Конфузије	50
М	52
Милет из Талеса	52
Може да буде али не мора да значи	53

О	58
Оно што се мора.....	58
П	61
Перверзија.....	61
Р	65
Равнодушност.....	65
С	68
Септички/а/о.....	68
Спектакуларна сензација.....	69
Стојци.....	71
Све што има везе са штедњом	73
Ф	75
Фага.....	75
Фенирање.....	76
Физолофска термитологија	79

А

Анаксимандрит

Видети „Анаксимандрон“.

Анаксимандрон

Видети „Астерикс“.

Астерикс

За разлику од претходних, како-тако постојећи лик који се у једној одређеној реалности одазива на то име. Ту се разлика завршава а почиње оно што је овој парафилозофској номенклатури заједничко. Сва три претходна имена, а вероватно и још многа друга која се на истој основи могу да нижу, заправо су трапава и евентуално симпатична преименовања неких од првих античких мислилаца. Она су по свој прилици настала у самоодбрани од професора који, тек што је почела школска година, занесено представља и потом иште од ученика потпуни увид у њихова лична документа. Када, међутим, после неуспелог легитимисања које почива мање на замени а више на лажирању идентитета, ови називи престану да буду изнуђена довијања и када постану пријатно сећање на лапсусе и доскочице, такорећи тајни

језик оних који сада познају ствари – то је нешто до чега ће нам бити стало у читавом овом „речнику“ – они као такви, чудни, промашени или непостојећи и, у сваком случају, скроз-наскроз погрешни, постају драгоцени.

Некако с почетка прозопопеје филозофирања, испоставило се да, између осталих старих Грка, прво наступа Анаксимандар, па онда Анаксимен, да би им се мало касније придружио још и Анаксагора. Ликови збиља носе егзотична и фонетски сродна имена, па се није чудити што изазивају фрку у радној меморији филозофијом и филозофима још неинфицираних мозгова. Њихово процесуирање као „Анаксимандрита“, „Анаксимандрона“, па и „Астерикса“, не само да је онда разумљива и донекле вешта одбрана пред надирућом троглавом „А“-пошаста, него је и одбрана која уз то није лишена извесне инвентивности. Сва њихова нова имена имају понешто од одговарајуће основе и понеки од могућих суфикса којима се окончавају архаична имена. Звуче препознатљиво, као да би лако могли бити баш тако крштени, мада се, ето случајно, никада нису појавили баш у том склопу слогова. Они заправо више функционишу као нека врста кросперсоналне синтезе, као хибридни ентитети који сведоче о кардиналном неразликовању, али можда и о вољи за знањем, о улажењу у „дух“ именованја. Јасно је да то није довољно али, за почетак, то уопште није ни мало.

Апостолка посланика Павла

Њој наравно нема места у филозофији. Али има ономе чега је на први поглед суманута перверзија (видети „Перверзија“). Ако се покуша ући у траг том необичном обртању и увртању, пре свега се испоставља, нема друге, да је „Апостолка посланика Павла“ до непрепознавања слоговима разбацана и смислом разбучана „Посланица апостола Павла“. За ранохришћанско разумевање филозофије, религије, проповедања, вере, наде, љубави и околних крупница обично се узима да су најрепрезентативније и у наставном погону најпросто незаобилазне посланице које је апостол Павле упућивао разним хришћанским заједницама тога доба, а нарочито оне Коринћанима, и прва и друга. Али што се ђака који се први пут сусрећу с њима тиче, могла је бити реч и о било којим другим посланицама апостола Павла или било којем другом од Дела апостолских. Ништа од тога им није имало никаквог препознатљивог смисла.

Могли бисмо се скандализовати над њиховим кардиналним непознавањем Новог завета, Библије уопште. То несумњиво јесте начелни узрок ове необичне омашке, али није разлог њеног помињања овде и вероватно ни најгора ствар, најгори мањак који може задесити још не довољно образованог али образовању скло-

ног полазника. Овако драстично и, верујем, ипак духовито машење смисла сведочи о још нечем: о оном темељном нераздевању значења због патине древности неодољивих али свеједно застарелих, из рока употребе истеклих речи. Тек током времена и тек за оне који их упознају и користе, оне постану саморазумљиве и уобичајене. Утолико су заправо скандализовање и подразумевање обавезности познавања једне одређене ствари овде на правом испиту. Веома је лако заборавити колико се некада није знало и парадирати знањем, ишчуђујавајући се околина која, ето, још није стекла повластицу одређене информације чији смо поносити и просто-да-се-не-поверује-како-други-нису власници. Какво је то знање и колико заиста неопходно и значајно, а каква тек његова употреба и злоупотреба, овде су вероватно значајнија питања. А ако се на њих благонаклоно према још-не-знајућима одговори, онда и њихово слободно или преслободно асоцирање неће бити разлог за осуду, већ шанса не само за сазнање „чињеница“, него и за истинско упознавање одређених појмова и фигура мишљења. До којих се опет пословично не сећамо колико смо тешко сами дошли или, у горем случају, управо одлично памтимо, па се над недужнима под видом муке за њихово добро светимо.

Нема сумње, „Апостолка посланика Павла“ се нада да ће звучном сличношћу погодити ону тражену синтагму – „Посланица апостола Павла“ – чијим се изрицањем инстанца која просуђује и пресуђује у школовању за филозофију обично задовољава. Али се чини да она у свом извесно неуспешном покушају крије и нешто осим или нешто преко тог наслепо и тек по слуху циљања, које је уосталом набаждарено према погрешном циљу, па је само пуким случајем или чудом могло погодити мету. Сама могућност таквог промашаја истовремено открива нешто што, да не кажем редовно, али неретко изостаје, а неопходно је у науковању као и у научавању свега, па и филозофије. Ако се добронамерно осмотри, та омашка не сасвим наивно, али ипак некако, икако настоји да подари смисао ономе што је без претходне стрпљиве појмовне анализе, историзације и контекстуализације, за чији изостанак њен аутор није крив, нужно остало празно. Претумбације тако насталих шупљих слогана, шифри ни за шта, лозинки које су при објави остале без појмљеног садржаја, провоцира не само њихово неупућено али довитљиво камуфлирање, већ и сасвим очекивано призивање најближег – по претходном познавању ствари, по звучности, по речнику којим се већ располаже, свака аналогија је добродошла – смисленог

сродника. Претпостављамо да би реконструкција открила једно дивље разлагање које је наступило у одсуству питомог, разлагање које стога није мање рационално, или макар рационализовано (видети „Све што има везе са штедњом“).

„Апостол“ се још и препознаје, макар као реч, а сигурно мање у пуноћи њеног значења и значаја за црквену доктрину: колико год нејасно, нека оличена светост се примишља под њом. „Павле“ исто тако није непознато име. С мени и даље непознатих разлога, ученици међутим већ на помен речи „апостол“, а нарочито уколико су суочени са питањем знају ли име неког од њих, пре него што су информисани о Павлу, хитро, одлучно и готово без изузетка, једино умеју да наведу „Петра“, држећи ваљда да то име некако ексклузивно пристаје уз апостоловање. Временом, ипак, ни Павле им више неће бити далек, нарочито уколико се упознају са његовом прото-мисионарском делатношћу и – можда, под идеалним условима, ако је дозвољено да се изрази најрезервисанија могућа, али ипак нада – науче да самопожртвовано исповедање и живљење властитог учења цене макар једнако колико и његово, црквено или ма које друго, институционализовање.

Али у том апелу на вредност само личног и увек неизвесног акта улога у исто време

лежи и опасност. Неизоставно је али и опасно упуштати се у помињање метаноје, преумљења Павловог, у приповест о томе да је испрва прогонио хришћане и да се тада звао Савле, па да се онда преобразио и преобратио и из једне горљивости прешао у другу. Под утицајем популарне културе а ваљда и иначе склони животним наративима и биографским моментима као самодовољним за опис једног подвига, идеје, наука, концепције, лако је могуће да на крају ученици једино ту пикантерију из живота запамте, као што је такође могуће да ће, лоше и у лењом менталном желуцу тек угрубо сварени, „Петар“, „Павле“ и „Савле“ почети да функционишу заменично или као једини апостоли који су постојали или као један једини апостол у различитим својим животним фазама. Против лењости и лошег варења помаже само марљивост и стрпљење. У овом случају и из тога исходећа промена приступа.

Уместо програмираног обогаћивања сазнања списком апостола – једнако узбудљивим као и сви спискови, таман колико и слушање родослова или водостаја на рекама – и потом приказа њиховог апостоловања, можда покушати пре тога, „одоздо“, ако сме тако да се каже, да се уочи елементарнији сазнајни, заправо већ на нивоу лексики вапијући проблем за оне које и иначе, али посебно данас пре-

тендују да дођу у његов посед. Уместо да лиценцирани резервоар испоручи знање, очекујући да ничице падну пред њим они које је у својој сведоброти обдарио њиме, можда се на почетку зауставити на памћењу апостола Павла и, тек онда, некако индуктивно, од тог мањег и појединачног, прећи на његове посланице. Јер се о њима ради, јер проблем није ни у „апостолу“ ни у „Павлу“, него управо у његовим „посланицама“. Не наиме само када је реч о значају за историју идеја, него и када је реч о рецепцији, о пријему једне најезде староставних одјека језика, које баш на том месту постаје неиздрживо.

Ученици наиме не само да не знају шта су, него никада нису ни чули за посланице. То их додуше не спречава да имају неку неодређену идеју о њима. Довољно је питати их. Али питати их одмах, никад не подразумевати шта се зна, шта се већ одувек зна, а шта тек треба сазнати; никад не дозволити себи да се дође у ситуацију саблажњавања на крају како се нисмо разумели, како смо причали о нечему различитом или једноставно о нечему о чему једна страна није имала појма. Десило ми се нешто слично са „фуснотом“. Објашњавао сам како се пише, а да се испоставило да нико од мојих слушалаца није знао одговор на претходно питање које је услов разумевања онога о

чему сам причао: шта се тако пише? Нико наиме није детектовао да се „белешке под текстом“ крију иза имена „фусноте“, а готово сви су се, из обзирности, стида, страха, свеједно, забринуто и напето старали да из мојих упутстава о начину исправног поступања реконструишу предмет с којим се поступа.

Колегиница која је предавала српски језик прошла је ипак горе. Морала је да прозборн нешто о фалусним свечаностима у античкој Грчкој, будући да их помиње и уџбеник. Међутим, и она и уџбеник су нешто сметнули с ума, наиме да уопште може бити случај да школарци не знају значење свих речи у тој синтагми. Као што је уџбеник на правом месту убацио ту илустрацију, тако је и колегиница суверено осликала слављење живота, уличне процесије и њихов значај у културн једног давно минулог времена. А онда се, на крају часа, јер пристојна деца не прекидају професоре, сусрела са најнаивнијим питањем очију које су пажљиво али све једнако упитно слушале јер – нису знале шта је фалус. Знали су за њега, око тога није било сумње, али га нису тако именовали. Фусноту је ипак било мање неугодно објаснити и, у крајњој линији, показати.

Али збиља, где би, када и од кога млади људи научили те, такорећи, специјалистичке називе. Зато увек претходно питати – чак и ако

звучи тривијално, чак и ако објект за који се пита изгледа увредљиво препознатљив, чак и ако се испостави да се он без одлагања унисоно идентификује – јер, осим што се осигуравамо од неразумевања, погрешног разумевања и сваковрсног неспоразума, вежба се и вештина дефинисања. И зато и овде понајбоље претходно питати: „Знате ли шта је посланица?“ Добићете или тачан или никакав или одговор оног типа какав сам ја добио, а који, иако уопште није нелогичан и незамислив, како се на први поглед може учинити, карактерише најблаже речно једно врло слободно „судијско уверење“: „Женски посланик“. Е сад, ако нисте потпуно збланути, увређени или обесхрабрани таквим одговором, него пуни добре воље, још бољих намера и бекрајног стрпљења, рећи ћете, привидно дозвољавајући такву могућност или чак показујући интересовање за такво тумачење: „Добро, али шта би у том случају уопште могле да значе посланице апостола Павла?“

Уместо признања стечаја те дирекције, сачекаће вас разилажење у једнако невероватним даљим конструкцијама, при чему више не знате да ли имате посла са несташлуком опијеним и на погрешни пут заведеним деранима, са стварно маштовитим знатижељницима или можда чак са духовитим и утолико надареним али неупућеним иронистима. Једни ће се

држати мишљења да је наречени човек, апостол Павле, имао свој посланички клуб у којем се с неког разлога издваја баш једна или две жене које треба да обрађујемо, док ће други бити ближи уверењу да је реч о метафори или о шире схваћеном „посланству“ и о (чему другом него) харему у којем се свака посланица бавила својим прецизно одређеним неполитичким пословима.

После оваквих домишљања просто се питате да ли да разочарате ученике сазнањем које мора изгледати потпуно прозаично: да је „посланица“ напосто други, старији и, ако се сме рећи, лепши израз за „писмо“, за „обраћање“. Тада додуше све постаје јасно, али је заносна имагинација обустављена. У том тренутку. А после, после ће на њу подсећати управо она лоше сварена и повраћена синтагма која ће бити несумњиво запамћена, али сада са носталгичном симпатијом оних који дефинитивно знају. У њој се „апостол“ претворио у „апостолку“, пошто се „посланица“ већ трансформисала у „посланика“. Можда то није ни лоша мнемотехничка вештина: памтити „Посланицу апостола Павла“, доћи до разумевања једног смисленог сложаја речи заобилазним, негативним али у погледу трајности запамћеног поузданијим методом. Асоцирати се на оно што јесте случај побрајањем свега онога што

није а могло је изгледати да јесте: „није реч о Павлу који је постао посланик и коме, уместо посланица, друштво прави само једна ‘апостолка’ која, упркос томе што је граматичког женског рода, као и у случају ‘тренерке’, нема више везе са људском појединком женског рода, него са врстом сандале, од које је ето после оноликог харема остала тек једна...“

Читава ова реконструкција и реинтерпретација порекла и значења једног едукативно (на)опаког супститута, а нарочито одбрана његове сазнајне плодности у погледу доспевања до значења, до исправне формулације „Посланица апостола Павла“, важи наравно само под условом да важи и једна иначе врло смела претпоставка: да се нешто, да се ишта уопште помишљало када се призивала и прозивала „Апостолка посланика Павла“. Осим бескрајног поверења у људску, па чак и ученичку доброту, постоји још један мање оптимистичан разлог због којег верујем да је то ипак макар могао, ако не и морао бити случај. Наиме, на једну другу сандалу, ону коју је вулкан наводно избацио скупа са списом *О природи* опет грчког, не на „А“ али не ни много лакше памтљивог филозофа, Емпедокла, пошто је он скочио у њега, исти ти који су фантазирали о „апостолкама“ умели су унеколико злурадо и неумесно, али не без разумевања да реагују

шатро утешним објашњењем да ипак има не-
чег што је несварљиво чак и за Етну. Нисам се
усудио да питам да ли превасходно мисле на
списе или на обућу филозофа.

Б

Бивствовање по ногама

„Бивствовање“ је још један од техничких, али као већина оних централних и дуговеких, макар и да данас изгледају неповратно застарело, уопште не само техничких термина филозофије. То је невоља када је реч о напорима терминирања, означавања, именовања, хватања мишљу и речју апстрактних ентитета, који су почели да се мисле од оних давнина када се рађала филозофска мисао и који на различите начине и под различитим псеудонимима трају до данас готово несмањеном жестином.

Да ствар буде још закучастија, овај термин, „бивствовање“, спада у најапстрактније; не, тај јесте најапстрактнији и стога на граници, у суседству потпуне празнине, оног самог ништа, лишености ма ког одређеног садржаја – дознали смо пошто нас је почастиио тим увидом један знаменити филозоф, Хегел, који није био Грк, који је дошао много после старих Грка и око кога никада није било забуне ко је, шта је и чији је, чак и када се први пут помене у настави. Али осим „ледене пустиње апстракције“, или чак насупротив њој, у том „бивствовању“ заправо одзвања и топли зов живота,

аспирација да се обухвати, схвати и речју реплицира само оно животно, такорећи да се сјезгри у једно оно свакодневно и свеprisутно. „Бивствовање“ је штавише из те животне вреве као порекла изљуштено и екстраховано, исцрпљено и излучено, као оно једно и непроменљиво у сталној и можда тек привидној промени. Ако се међутим до краја доследно не следи та мисаона операција, оно се на крају појављује као управо препознатљиво мртвосано и, ако већ негде мора, као што мора док се иде у образовне институције, из филозофског зрења и дубљења поново се враћа назад на неочекиваним површинама, у завођењима непобедиве саморазумљиве и самообневиделе непосредности површног живота.

Наиме, рецимо да не поступате као већина професора филозофије, да не одустајете од тога да и најтеже мисаоне фигуре приближите полазницима, да се потајно надате и некаквом просветљењу или макар озарењу и да сте свесни да све то морате да постигнете врло ограниченим средствима, да морате да апелујете на њихово разумевање онако како Умберто Еко – Италијан који је у доброј мери и филозоф и, за разлику од онога што се обично мисли о филозофима, још увек жив – описује да је принуђен да ради сваки добар предавач, ништа не подразумевајући, не ослањајући се и на какве

претходне списе или говоре, ни на шта претходно речено, јер ништа још и није речено. Тиме наравно почиње заплитање без догледног краја, али и прави изазов. Приступате, крећући испрва од невоље са самом речју: „бивствовање“ се често код нас каже и једноставно „биће“, неки предлажу „бивство“, а ваља упутити, да се људи не збуне када наиђу и на то, да углавном у једној варијанти јужнословенског језика, али не само у њој, доминира за исто израз „битак“.

Ако је после тога претекао још неки слушалац, указујете да главна (ко)релација помоћу које треба да се одвија расветљавање бивствовања, јесте његов однос према „бивствујућем“, које се са своје стране, да друштво буде веселије, понекад означава и само као „биће“, нарочито ако је „битак“ с друге стране. Довијање са ознакама на нашем језику или на нашим језицима се тиме завршава, и пошто се уочи неверица или јел-ви-то-нас-у-здрав-мозак погледи, настављате истрајно и у слепом оптимизму, верујући да ће све постати разумљивије када укажете на старогрчку основу тог подвајања, на латинско преузимање и огрешење о изворну сложеност значења, на немачки васкрс овог разликовања, које је тада проглашено темељним и сасвим помпезно названо „онтолошка диференција“, не би ли се „онтичко“ и

„онтолошко“ такође закачило у овом склопу и можда бацило одлучујућу светлост на то „бивствовање“. Онда илуструјете да је ситуација још тежа на оним језицима који су у оскудици тих пресудних термина, такође дакле и на француско и енглеско довијање додацима и великим словима у, заправо, мању нормалног лексичког разликовања „бивствовања“ и „бивствујућег“. Тада већ, и сами уплахирили и заморени, пали у ватру или очај, можда и истовремено, више не можете да игноришете сусрет са разрогаченим очима које вас слушају и безгласно али недвосмислено питају: „Је ли вам добро?“ и/или „На чему сте ви?“

Правите паузу и схватате да и даље желите да одступате од улоге сувереног поседника Знања и инсистирате на смисленом поимању и заједничком истраживању, али да вам је управо с обзиром на ефекте таквог приступа тренутно превасходнија жеља да плачете, пропаднете у земљу или извршите самоубиство. Пошто није обичај да се то чини усред часа, прихватате да вам ништа заправо не преостаје до да, кад сте већ доведе забраздили, наставите борбу за разумевање бивствовања другим средствима. Одлучујете да наводно сасвим приземите питање, да се ослоните само на домаћу језичку употребу, на познате речи којима бисте да дате емфатички призив, да одиграте још

једном игру порађања термина без позивања на већ пређену традицију, без контаминације икаквом претходном доктрином оне непосредне мисли која би сада да крене потпуно ни од чега.

Ухватите себе како изговарате доскочицу типа: „бивствујуће је свако неко нешто“. Погледи још увек нису бистри, али су мало пријемчивији, ваљда због краткоће и једноставности израза. Појашњавате окуражени и с новим полетом, а и да се не бисте зауставили на тој донекле плиткој и неодређеној објави која лако може попримити облик некакве квазимудрачке и готово индијанске пословице. „Оно је свако нешто одређено“, па илуструјете најразличитијим и најзабавнијим примерима који вам падну на памет: бојлер, Буркина Фасо, шрафцигер, фитопатологија, Друштво љубитеља птица певачица... Није лоше ни да се допусти слушаоцима да допуне овај низ, док им се не истроши инвенција, не дакле предуго. А онда упутите лукави поглед и пропатите га кореспондентним питањем: „А бивствовање? Ако је све то бивствујуће, шта је онда бивствовање?“ Све то заједно? – чујете или умишљате да чујете одговор или, највероватније, сами одговарате. Јесте, али није ствар у томе. Уопште све што постоји, свеукупност бивствујућег? – бриси се и даље наштеловано одговарање. Топ-

ло али, иако је то само собом неопходно појмити или макар замислити, не треба се зауставити ни само на тој опчињености у коју се лако упада, на тој грандоманији која одмах пуца на величину обухватања, на свеобухватност.

Сада већ са извесном поузданошћу можете покушати да вратите причу назад на саме речи, на порекло и онда значење рефлексивних имена. Нежно отварате тај простор, правећи се да нисте већ на то указали кад сте говорили о њему на страним језицима: „И бивствовање и бивстујуће потичу од једног помоћног глагола, од 'бити', наравно. Е сад замислите да мислите само то 'бити' које се приписује сваком ономе нечему што јесте“. Уф. Опет сте изгубили публику. Спорије, лакше, разложније. Можда „бити“ прави проблем; можда је лакше са оним другим, уосталом чешћим помоћним глаголом, свему и свуда у помоћи да у нашем језику тврди егзистенцију, са оним „је“. Љубазно и отворено, али не сасвим унапред ненишањено позивате: „Хајде да мислимо, не ово или оно посебно неко нешто које је(сте), него само то 'је', само то, да га поименичимо и назовемо, 'јестање““. Осећате потребу, сувишну али ипак, поштење вам не да да се суспрегнете, да упозорите да се некада говорило и у нашем ученом језику „јестаство“, додуше само за природу.

„Е то је бивствовање“, славодобитно понтирирате после тога, па сада не више само инспирисани упитним погледима него и присећањем шта сте све рекли, а шта тек нисте рекли, правите ограду: „То је то отприлике. Оно бивствовање за којим смо трагали и по којем – сада можемо да увидимо и његов оперативни значај – јесте свако бивствујуће. Али које, опет, измиче пред нашим погледом кад помислимо било које од тих бивствујућих или чак и скуп свих њих заједно. Оно је нешто као, такорећи, само постојање, без примишљања икаквог постојећег, без ичега посебног чему приписујемо или што већ претходно јесте обдарено постојећошћу...“ Два пута уф.

Не зна се тачно шта је пожељни исход ов(акв)ог часа. Оно што ће ученици понети као изречени или неизречени осећај вероватно ће бити: „Преживесмо и то“. Могуће је и вероватно чак да ће читаво то искуство преживљавања одмах оставити иза себе. Ако међутим одлуче да га с којих год разлога поново одживљавају, то би собом могло носити ризик трајних последица. Срећом или не, њихова решеност да понове то искуство, што ће рећи изнова се искушају на материјалу „бивствовања“, такве је природе и у тој мери одлучна да неће одмах себе да спроведе у дело него ће, у најбољем случају, опет да се одгурне за неко неодређено

касније: „оставићемо да сазри; нешто је опако у игри с тим бивствовањем, али уопште није јасно како то на иоле разабирљив начин изрећи, а поготово не како одговорати на питање о њему ако – неће ваљда – западне на неком од следећих часова“.

Тешко дакле да се смеју гајити илузије о непосредној инспирацији да се даље самостално мисли и усвоји не знање него, да тако кажемо, проблематика бивствовања. Напетост при првом сусрету с њим је била сувише интензивна, а сада опасно прети да постане дуго-трајна, па се опет мора потражити неки вид, ако не потпуног заорава (што се иначе подудару са доминантном интерпретацијом светскоисторијске судбине самог бивствовања), оно његове релаксације. Обе те стратегије су, свака на свој начин или с обзиром на своје циљеве, благотворне, али је само друга и благородна. Олакшати муку бивствовања у, колико је могуће, пуној свести да још није али да би могло бити усвојено, да смо далеки и случајни познаници, који су се тек и само једном упознали, али којима можда предстоји значајан заједнички Догађај.

Без обзира на све то, постоје, веровали или не, амбициозни професори који одбијају ученике од филозофије већ од првих часова оваквим – узред и необавезним, свакако не на такав начин обавезним – комадима науковања

и откривања. По ученике је, међутим, посебно срећна околност што се ти часови случују на почетку школске године, па се таман пошто се професор загрејао, зарадио и забивствовао, обично спасоносно појављује екскурзија. „Екскурзија“ је још једна занимљива реч, чије прецизно познавање не заслужује посебну јединицу у овом речнику, али није ни сасвим непотребно кад се наиђе на дуго времена помодни израз и у филозофској учености: говорило се наима да је, рецимо, направљен „екскурс“ у одређену област, подручје, дисциплину. „Екскурс“ овде долази од латинског *excursus* и према класичним речницима устаљено је да се под њим подразумева „одступање; засебно објашњење неког предмета који је са главном темом научног или уметничког дела у ма каквој вези; додатак књизи који садржи исцрпније излагање само једног предмета“. „Екскурзија“, већ по свом пореклу, *excursio*, садржи такође и значење, али само у својој изведеној и фигуративној употреби, „малог удаљавања од главног предмета“. Она је, међутим, пре свега ознака за „излет, кратак пут, путовање ради проводње“.

Ако изузмемо ово последње значење, нарочито сврху путовања коју помиње, остала значења ретко да ико од ученика, и не само од ученика зна. Али су зато многи убеђени у исправност свог „знања“ да то мора имати везе

са избивањем некуда, куда год, зарад весеља, каквог год; да мора бити да се ради о вођењу деце њихове разоноде ради. Што је, наравно, прилика да се научи шта је „педагогија“: дословно из старогрчког језика и њихове школске обичајности – за-руку-вођење деце, односно дечака. Као и „демагогија“, кад смо код тога, истоврсно патерналистичко, дакле очинско опхођење према народу. За домаћи задатак, по упућивању на још неке нове али, ко зна, можда познатије термине – „инфантилизација“ и „регресија“ – задати истраживање њиховог односа према претходнима. И не зачудити се, наравно, одговорима који, позивајући се на „регрес за годишњи одмор“, повезују потоње са плаћеним летовањем, које у зависности од туристичке агенције може бити и „екскурзијског типа“.

На екскурзијама, које најчешће имају карактеристике или свакако ефекат свих горе побројаних дубоко анти-образовних процеса, понекад се професори и ученици, у складу с тим, играју лоптом. Када су те екскурзије амбициозне, иностране, обично је реч о добацивању на једном од бескрајних одмора поред друмова по којима возач покушава да нађе пут који смо унапред узалудно зацртали. Није дакле да баш играмо озбиљан фудбал. То је у неким школама резервисано за крај године. Тада

је снажно наглашено, блага је реч, компетитивно, такмичарско дакле, својство те игре, будући да је линија поделе екипа оштра и непомирљива: ученици против професора. Како тако звана игра одмиче, она све мање има везе са фудбалом а све више са одигравањем у његовом медијуму (узајамних) „реванша“, узетих опет у њиховом аутентичном и дословном значењу из којег је изведена једва умекшана спортска терминологија – као „освета“, онако као што је „реваншизам“ и даље само „осветољубивост“.

На моју добробит, ми смо се дакле само доконо, више да се размрдамо од дугог седења у аутобусу, на уском простору паркинга ко зна које по реду бензинске станице, играли лоптом оне готово дечје игре „у кругу“. Нити су, међутим, као што знамо, заиграна деца сасвим наивна, нити је свака игра, ако је иједна, унапред бенигна, то јест, ако не знамо ту реч, доброћудна. Постоји један несрећник у кругу других срећника и он треба да додирне лопту коју остали гледају да додају свима осим њему. Штавише, они настоје да му не само никако не дозволе да се ма и на тренутак докопа лопте, него и да га приде направе будалом у његовим покушајима да то учини. Уколико пак којим случајем успе да пресече неко додавање, изборио је сјајну награду за то постигнуће: право

да и сам буде део круга, а не његов центар, и да у њега постави неког другог несрећника чији „лас“ је прекинуо. И тако, претпостављате већ, после рекордно дугог времена успео сам да прекинем једно такво додавање. Или су се већ сажалили на мене па ме пустили да га прекинем. Или је можда нешто треће било на сцени. Уместо да ми никако не добаци лопту као док сам био у кругу, онај који је сада био у кругу, навалио је шеретски на остале који су га скупа са мном окруживали, следећим ученим колико и прикладним речима: „Додај професору да га бивствујем по ногама“.

Д

Дезиззе

Према још једној креативној интерпретацији ученика, постоји „шпекулативна“ филозофија, или филозофија која има наглашено „шпекулативни“ карактер. Ослушнете, и видите да, нема сумње, мисле на филозофију класичног немачког идеализма, или посебно на оног већ помињаног Хегела. Јесте разлика само у једном слову, али ипак је разлика голема. Постоје, наиме, ситуације у којима се речи „шпекулација“ и „спекулација“ користе заменично, али је уобичајеније у овим ученим и науч(е)ним круговима да се раздвајају или чак супротстављају. Израз „шпекулација“ тако у својој ако не искључиво правилној, оно нормалној употреби, остаје резервисан за економски домен, за преризична улагања или чак за недозвољену трговину. За тај аспект неко ко не зна за разлику понекад каже и „спекулација“ и то се тамо још и толерише. Међутим, за филозофско промишљање, као додуше и за незасновано нагађање – при чему је увек важно да постоји извесно одступање од непосредног искуства, па и оног берзанско-комерцијалног – користимо термин „спекулација“, од латинског *speculatio*, посматрање, гледање, помно гле-

дање у даљину или кроз, заправо нешто одлучујуће у традицији филозофије и можда најближе по значењу оном старогрчком *θεωρεῖν*, *theorein*, одакле у свим језицима света, као и спекулација и спекулисање, тако и теорија и теоретисање.

Човек који се бави спекулацијом, односно спекулише, дубоко је и далеко загледан. Он, како се то поносито каже у филозофској предаји, умским проницањем, погледом који види више од других, и тек он заправо види оно што заиста јесте утолико уколико нам се оно приказује, захвата најшири хоризонт и најдубљи темељ. Али и ако то зазвучи претерано и хвалисаво, у сваком случају се може рећи да управо за њега у најмањој могућој мери може да важи да је уроњен у вреву и „спекулације“ овога света. Он је обузет високим и по правилу тешко проходним умовањем, те ако је среће, успе да уобличи и филозофију која ће имати одговарајућа својства. Он дакле свакако није шпекулант, осим можда у слободно време, а таква његова теоријска делатност или њен производ сасвим извесно не могу бити шпекулативни.

Довијање ту, чини ми се и после многих напора, не помаже. Сасвим „школски“, ваља инсистирати на разлици и адекватности замишљања, ваља се помирити да представа Хегела

као црноберзијанца не може да послужи ни за шта поучно, ни као какво зрнце истине, ни као каква помоћна педагошка слика, а понајмање као новооткривена и далекосежна визија. Она је наиме, чак и као намерна погрешка, само неуспешни каламбур који умишља да је духовито сместити филозофе на тезгу да вичу „Лакија“ и „Елема“. Све и да није смишљен да унизи филозофију, он може продуктивно да функционише само као још једна опомена да се мора бити изузетно пажљив не само са терминима, него и са сваким словцем у њима.

Дух из боце

Слово које прави проблем и чије се пребацивање у „ш“ на нашем језику на не увек до краја ухватљив начин дешава јесте „с“. Изгледа да утицај немачког језика и нарочито његовог читања овог сугласника сеже даље него што верујемо. Тако се у учioniци, тек што сте оставили иза себе шпекулативне работе, сусретнете одједаред и са речју „шпиритуализам“. Само тај контекст – то да је реч, не волим ни да кажем, о настави филозофије; нешто мање амбициозно и прихватљивије али рогобатније звучи: о подучавању филозофији – дакле, само таква смештеност изрицања тог новог израза обезбеђује разумевање на шта се мислило: на

једну врло општу филозофску оријентацију која се ипак једино исправно именује као „спиритуализам“. Иначе, да није тог контекста, лако би се могло помислити да се ради о, рецимо, рекламној кампањи за нове и према животном окружењу одговорне методе грејања или, вероватније, о просвећеном и посебно сензитивисаном покрету за уживалачку употребу алкохолних пића, покрету за који, ето, још увек нисмо чули. Друга помисао не само да не би била чудна, него би изгледала сасвим природно с обзиром на искуства и интересовања савремених школских почетника у стварима филозофије, њиховом већ хедонистички атестираном и медијски обликованом духу. Тај дух је изгледа већ намочен.

Неки другачији дух, „дух“ који би знао да се некад звао *spiritus* и да од њега може да испадне читав филозофски правац или школа, није баш нарочито заступљен у нареченој популацији, макар док још неке од њих филозофска образованост не узме под своје. Ако су и чули не за нека једињења од шпиритуса, то сигурно јесу, него за неке сложенице са основом *spiritus*, онда је то пре „спиритизам“ него „спиритуализам“. Тако се представа која се стиче на први помен потоњег креће између две слике. С једне стране је *spiritus movens* – још један додуше значајан појам у духовној историји чо-

вечанства, али сада схваћен не онако како га је она схватала, као покретачку силу у човеку, друштву или васељени, него као једно погонско гориво за разобручену акцију, као опојна текућина која, уместо да омогућује опуштање и блејање, покреће на бесомучно зезање – док се с друге стране приказује приказа духа као учаршављеног заступника оног света или, у сваком случају, неког за вид углавном затајеног али повремено звучног препадника и напасника који потребује медијуме и истериваче.

Сама филозофска терминологија није без кривице у тој збрци. „Дух“ је њена релативно касна и истовремено једна од најранијих измишљотина. У својој непрозволној употреби, пошто је у Француској осамнаестог века означавао сваковрсну надареност, он је пре свега опет немачки деветнаестовековни изум, који је онда антидатиран и на саме античке почетке, да би коначно био пренесен и популарисан у својој америчкој варијанти и на тај начин се вратио произволности. Та варијанта је најзад некако неминовно породила и потпуно приглупу али поноситу и – иако лишену ма каквог „духа“, поготово оног који је дух увек везивао за „духовитост“ – стога не мање опасну самољубиву кованицу: „духовиост“.

Кад је реч о шпиритусу – један Пољак ми се закљичао да је то њихово национално пиће

– и о добром анимираном (дословно значење: „одушевљеном“, „одуховљеном“, „оживљеном“) духу Касперу, макар знамо о чему је реч. У филозофији никад не знамо, поготово ретроактивно, да ли је реч о ваздуху, духу или души, на старогрчком пнеуми (*πνεῦμα, pneuma*), нусу (*νοῦς, nous*) или психе (*ψυχή, psūchē*), односно на латинском *spiritusy, mensi, animusy* или *animi*: да ли је реч о – да дамо извесне начелне и оријентационе садржаје тим терминима које су језици и мисли током најмање два и по миленијума варирали – „нематеријалној“ страни човека, о његовој „унутрашњој суштини“, о „свеукупности карактера, знања и убеђења“, или о мање индивидуално-психолошким а више историјским творевинама, као када се ради о обележју које стаје у одреднице „дух епохе“, „народни дух“, „дух времена“, или чак о „Великом духу“ као код америчких Индијанаца, о „светом Духу“ и промисли као у хришћанству, или најзад о неком специфичном злодуху, авети.

„Спиритуализам“ би заиста могао све то да обухвата и, на одређенији начин, много више од тога, али би „шпиритуализам“, уколико му је стало до места у филозофској појмовној менаџерији, могао или морао да буде, ако ишта, само једно од двога: или ближа спецификација спиритуализма, који би свој цент-

рални појам налазио у чашама, флашама, боцама и балонима, или евентуално начин његовог посебно надахнутог, занесеног и, право говорећи, опијеног заступања. Са променом једног „с“ у „ш“, ето, променило се, на властиту жалост али не сасвим без правде, можда чак и као испољавање симптома који се гордо форсирао, и агрегатно стање оног узвишеног на које се нескромно претендовало, па је и (ваз)дух прешао у свој течни елемент.

Е

Епикурци

Овде се заправо ради о непријатности. Сигуран сам да прво помињање „епикураца“ у учионици није био претходно смишљен штос, да се девојчици која их је тако назвала омакло и да је, уосталом, касније сасвим пристојну причу испричала о њима. Али ситуација је постала непоправљиво непријатна када је одељење реаговало испрва оним јооо-скандалуздахом а потом и салвама смеха које су не само потенцирале омашку него њену ауторку несумњиво изложиле подсмеху. Тако потенцирани испад или упад „епикураца“ никаква пацификација игнорисањем, прелажењем преко тога и настављањем као да се ништа није десило, а још мање објашњењем да се заправо ништа страшно и строго говори неправилно и није десило, није могла да неутралише.

„Епикурци“ су, јасна ствар, заправо овде „епикурејци“, којима је одузет један слог. Ова формација филозофа или, пре, следбеника учења једног филозофа, добила је име по оснивачу те школе мишљења, који се звао Епикур. Колико знамо о њима, чини се да се ниједан епикурејац уопште не би бунио против тога да својим „србизовањем“ постане „епикурац“;

напротив. Њихова етичка доктрина је остала упамћена по заговарању сасвим овоземног, према многима развратног, према њима изгледа ипак рафинираног и промишљеног, али у сваком случају недосмислено – уживања. Тај „хедонизам“, који су као пожељну моралну оријентацију човека препоручивали, при томе уопште није искључивао већ је, обрнуто – у теорији а богами и пракси коју су спроводили у свом врту – укључивао и чак форсирао и мушки генитални регион, као не само непосредно и необуздано упражњавање већ и вежбање у љубавним, макар колико и у гурманским, литерарним и другим умећима која доносе истинско задовољство. Стога би се могло рећи да „епикурци“, ако и случајно, сасвим прикладно и довитљиво погађају ствар коју би да именују.

Једино што и овде, као и свуда, увек хвале вредну детабуизацију однекуд некритички прихваћених, заправо наслеђених и регенерисаних табуизованих речи, треба да прати јасна свест о разлици смисла, о томе како стоји ствар са значењима и, тек одатле, из тог извођења ствари на чистац, из њиховог познавања и прозирања, ако је среће, духовито поигравање конвенцијама. Иначе ће се подло и подземно увек изнова плести колоплет стида, бестидности и постиђивања: иначе ће се све стално

завршавати у увек истом геачком и на дуге ста-
зе заморном понављању досетке која парази-
тира на подразумевању нечег наводно непри-
кладног што се никад не исказује, али се за уз-
врат вазда на њега мисли, њему се смера, дози-
ва се и тако чини увек темељно присутним.
Потврда да је могућ и такав развој догађаја је
реаговање по каснијем сазнању, сасвим дру-
гим поводом, да префикс „епи“ законито функ-
ционише у сложеницама попут „епифеноме-
на“, „епидерма“, „епигона“ и слично, у значе-
њима „на“, „над“ или „по“: „епи-курци“ се та-
да враћају на сцену и никад краја ковању но-
вих превода за њих.

Најзад, акцидент са епикурејцима је по-
себно значајан по томе што би они, ако се не
варамо, што се логике нашег језика тиче, заиста
сасвим могли бити и епикурци, као Турци
или Црнци. Ми се међутим по једној накнадној,
пре свега друштвеној па онда и граматичкој
норми, чији је руководећи принцип изгледа
избегавање непријатних асоцијација, радије
одлучујемо за стратегију додавања слогова,
као и у случају, рецимо, становника Меркура.
„Али зашто и коме су то непријатне асоци-
јације?“ – као да се епикурејци или епикурци,
свеједно, много после свог доба накнадно све-
те и наивно колико и продорно запитују оне
који још нису сасвим оглувели у буци пропи-
саног.

Затварање

Затварање, отварање још и више, уопште појмовна игра затвореног и отвореног, има своје самостално место и значај, нарочито у савременој филозофији, где је неретко тематизовано. Али овде је реч о нечем сасвим другом, о сасвим специфичном и овог пута нимало инвентивном, већ више принудном или изнуђеном, у сваком случају социјално извитопереном преводу још једне стране речи. Та реч опет изгледа толико позната нама који је знамо, да нити можемо да се сетимо нашег првог сусрета са покушајем њеног дефинисања нити да наслутимо како би он данас могао да изгледа. У таквим случајевима – никад довољно нагласити – увек треба претходно пропитати интуиције слушалаца од којих се тражи или којима се нуди објашњење. Насупрот ономе што би се могло претпоставити, то важи утолико више уколико се чини да одређена реч уопште није ускоспецијалистички филозофски термин и да је у свакодневној употреби у различитим ситуацијама. Нема сумње, уосталом, да на крају крајева управо та њена непропитана присутност у јавности ствара невоље при настојању да се одреди њено „право“ значење.

„Затварање“ је, наиме, чест ако не и најчешћи одговор ако од ученика заискате да преведу реч „редукција“ пре него што се са њом филозофски упознају. Када сузбијете искрено чуђење и затражите објашњење откуд им та, чини вам се, крајње необична и управо несвакидашња идеја, увидите да је она и те како (била) свакидашња. Ученици, поготово одређених генерација, редукцију везују за више или мање привремену обуставу дотока гаса, воде или струје, за стопирање испорука горива, енергената и намирница. У истом склопу, они је и асоцирају и бркају са „рестрикцијом“. Следствено, шта год да се редукује, испада да никако не може да ваља, будући да указује на немаштину и на неопходност увек непријатних, како се то већ овештали метафорама каже, завртања славина и стезања каиша.

Ваша решеност да сва изведена и фигуративна значења сведете, односно управо „редукујете“ на оно основно и тако упознате људе са историјом развоја, обогаћења и извитоперења речи, овде губи замах. Свака нада у успешност тог предузећа чини се илузорном и сама стратешка оријентација ставља се на озбиљну кушњу. Можда је, помишљате, понекад боље или мање лоше изаћи одмах са готовим решењем него путовати дугачком заобилазницом са неизвесним исходом с обзиром на увереженост

почетне позиције. Да је у „редукцији“ – осим о „смањењу“, „уклањању“, па и „отпуштању“, што би све могло да иде на воденицу, али и смислено прецизира „затварање“ – реч и о, или пре свега о „свођењу“, математичком, логичком, аргументативном, ком год, да је реч о, управо с обзиром на мање или више забавне неспоразуме, преко потребној операцији и када се ради о филозофском појмовљу, то ће преко примера свеједно доћи касније. Или неће. У неко доба више се не може одолети осећању које производи увид да оно што се назвало „геофилозофијом“, не би ли се одредио карактер филозофирања одређених народа са богатом филозофском традицијом, има своје жалосне потврде већ на лексичкој равни оних мање срећних народа.

И

Ибид

Има и један познати филозоф, Грк наравно, који се звао Платон. Писао је дијалоге којима су, према именима ликова који су у њима учествовали, надевани све неки необични наслови. У недостатку времена да им се на редовним часовима посвети посебна пажња, та имена – као што је, на пример, Ијон или Федон – обично се изговоре у једном дужем или краћем низу и пусте да одзвоне учioniцом. Не тако многобројни, заправо уопште не многобројни ученици који би да се о томе брижљивије обавесте, углавном то чине не како би требало, из преведеног изворника, него из мање или више добрих приказа у којима се та имена појављују у фуснотама, при позивању на одређена места из одговарајућих дијалога. Међу онима који показују то хвале вредно додатно интересовање, има међутим и штребера који би у њиховом исцрпном колико и испразном памћењу само да пронађу још један начин да засене својом упућеношћу. И тада се редовно разоткривају и као срамно неупућени и као нешто горе од тога. „У Платоновом дијалогу *Ибид...*“, тако је један од њих отпочео своје одговарање, пропраћено самоувереним тоном znalца.

Платон наравно није написао такав дијалог, нити је ико други. Али је лако разумљиво како се оним непажљивим читаоцима или онима чија је пажња настрано усмерена при читању филозофских штива – наиме, при читању оних уџбеничких или енциклопедијских прерада и обрада, али још не и оног иначе на сваки начин не само препоручљивог него и незаменљивог читања, читања штива самих филозофа – тако нешто могло или морало учинити. Ако ти „пасионирани колекционари“, који су дакле „страсни сакупљачи“, фрагментарно и у циљу импресионирања професора прикупљају из такозване секундарне литературе фонд информација које за самог сакупљача и немају неког или немају другог смисла до оног да му се чини да би могле да „звече“, да одзвањају некаквом посебном тежином за коју се помишља да би могла бити филозофска, онда се у напоменама под текстом морало опазити да је тај високоцењени и многохваљени Платон већ написао и некаквог *Теага* и *Лисиде* и *Хармида*, па да и оно *Ибид*, које се можда и најчешће помиње у њима, сасвим звучи – према томе мора бити и да значи – као да је још једно његово дело.

Парадирање знањем по правилу скрива његову шупљост. „Ибид“, успут, неизоставно латиницом писано, дошло је од латинског

ibidem и значи „исто“, „на истом месту“, па када се појави у белешкама испод текста на-просто (у)казује да важи исто оно што је важило и у претходној фусноти, да је цитат, на пример, из истог дела на које се изнад већ реферирало. Дакле, „Ибид“, односно *Ibid*, уопште није властито име, нема везе ни са каквом особом коју би ословљавало или описивало, како се могло учинити. Добро, испрва се, уосталом, свима такав причин могао десити. Али једино се не само необавештеном или полуобавештеном него и неопрезном а по сваку цену увлачењу склоном опсенару, фолиранту, продавцу магле могло десити да са тим степеном неутемељеног или, тачније, криво утемељеног самопоуздања наступи када тврди бламежну бесмислицу.

Такав, међутим, обично и не пристаје на потенцијално прочишћујући и у развоју односа према сазнању лековити блам. Он, најбесперспективнији од свих филозофских кандидата, не може себи да дозволи управо оно о чему се код Платона, утолико уколико се инспиришао Сократом, као можда и у читавој филозофији или макар у припреми за њу ради: да смело падне у понор незнања, да призна кардиналну недовољност нашег пре филозофског испитивања преузетог појмовног апарата и, по увиду у његов стечај, забезекне се уди-

вљено пред чудом несхваћеног света. „Ибид“ је добра прилика за тако нешто, као и било која друга која изазива болно духовно искуство вртоглавице, али увек су само најхрабрији и, опет само наизглед парадоксално, најснажнији духови могли себи да приуште такву слабост – само су ретки били и само изузетни изгледа и даље јесу кадри за такво одступање од удобности сазнатог, за порицање знања и самопорицање зналаца.

Позирање позера има другу логику. Импресија је једино важна: само оставити утисак и постићи ефекат, у једној суревњивој утакмици за освајање симпатија, за улажење у круг оних који су у милости, за задобијање протектората као предворја позиционирања властитог статуса с обзиром на онај ауторитет којем се завиди. Та утакмица се мора добити по сваку цену, па се и фолирање мора наставити: мора се изгледати сигуран, мора се беспопштено заступати сопствено уверење, ни по коју цену не дати на себе... У „Ибид“ случају то значи да, ако смо већ ухваћени у злоделу, правимо се да је оно само тако изгледало, али да је у ствари било хотимична провокација, да је чак увредљиво и помислити да се виновник збунио или промашио, да заправо мора бити да има рђаву намеру онај који се дрзнуо да уопште дозволи могућност да би он код тако орди-

нарне ствари могао да не зна о чему се ради. Аксиом који мора да се подразумева је да Он све и увек зна, па тако и сада, када је, ето, баш хтео да се нашали или само да провери да ли га професор слуша...

Има ту и неке правде. Професори – које, увек упитно у којој мери заслужено, али свакако никада с обзиром на „ствар филозофије“ оправдано, прати репутација против које не чујемо да се буне: да су инкарнације (све)зналаца – уосталом уопште нису без кривице када је реч о репродукцији не само хијерархије него и фетишизма што већег, ширег, бројнијег и пикантнијег знања. Напротив. Знањометри у том такмичењу – које у школском кључу добија облик истинске јагме за гомилањем информација, чији проблем није само или није уопште што су непотребне или излишне, јер то се не може унапред до краја знати, него што су неорганизоване и дисфункционалне с обзиром на карактер самог сазнавања и мишљења – онда такође морају да рачунају и са недостојним испадима унутар те игре, са испадима који би, уместо да их учврсте у уверењу и континуираном самоуверавању о незамењивости њихове улоге, коначно могли и да их опомену да нешто са самом игром није у реду.

К

Конфузије

Древни кинески мудрац се звао Конфучије или Конфуције или Конфуце или чак Кунгфуце, како већ где у зависности од транскрипције, али свеједно, никако се није звао онако како је у наслову ове јединице речника наведено и како је заиста грешком његовом аутору једном саопштено. Звучи крајње непримерено обесчаштити на тај начин један часни филозофски лик. С друге стране, ничег примеренијег од множине речи „конфузија“ да одреди начин и степен разумевања новостеченог „знања“, односно збивање у оној глави која изриче такву забуну. Латинског порекла, она никако не реферире ни на једно властито име, већ означава „збрку“, „неред“, „нејасност“, „мешање неспожљивих ствари“, „пометњу“, „смућеност“.

Можда је Фројд заиста био у праву, можда су омашке заиста, макар понекад, самопроказујуће, издајничке инстанце свесног које раде за несвесно. Несвесно које кроз омашке проговара у свесном, опет макар понекад, као у овом случају, индиректно али непогрешиво, разорно и сурово објављује бруталну истину. Али – изгледа ништа без једног „али“ у сваком промишљању – да ли бисмо били тако строги

и да ли би питање вазда дубоко скрите, али истовремено и постојане истине у непрекидном ишчекивању да је продорно око разоткрије, уопште дошло на дневни ред, да није била реч о трапавости, него о безобразној спрдњи с Конфучијем? Или, ништа лично, са гомилом нових необичних имена које неодољиво призивају старе и обичне асоцијације?

То повлачи питање морала науковања или напросто доброг укуса или успелости досетке, али не подлеже више суду надмоћног знања над муцавим сазнавањем, па се чини да би и одговор на претходна питања морао бити негативан. Изгледа да је читава ствар, педагошка али и истраживачка уопште, у тој разлици; у разлици између недорасле збрке и смутње с једне и слободе и свесног искушавања с друге стране. Граница није ни оштра ни лако уочљива, али далеко од тога да се да избрисати или да се не може детектовати у појединачном случају. Сама продуктивност мишљења, штавише, као да призива континуирано инсистирање на њој – не више на једнодимензионалном разликовању тачног и погрешног, него оног збрчаног и оног заиграног, оног немоћног и оног талентованог у једном истом акту сазнавања – немилосрдно демаскирајући прво и недвосмислено фаворизујући друго.

М

Милет из Талеса

У мноштву замењених идентитета, ово се издваја тиме што не дира у друге особе (видети „Анаксимандрит“), него такорећи остаје унутар себе, као и тиме што на том малом простору дрибла властите одреднице. Постоје на име још неки случајеви честих грешака у именовану филозофа који не задиру у туђу територију, у туђа имена, и недвосмислено се придржавају уз оног на кога се мислило. Тада се међутим најчешће тек посрби неко страно име, или се омане тек у понеком слогу, можда чак и само у једном слову, као кад, на пример, седамнаестовековни холандски Јеврејин и вероватно први или пра-филозоф „уједињене Европе“, Барух де Спиноза, испадне Барут де Спиноза.

У „Милету из Талеса“ пак, можда умишљам, има више духа и више драгоцене опуштености. Јер има више извесности да није реч о пуком лапсусу. Наиме, верујем да ученици већ знају, готово као стих неке песме, за „Талеса из Милета“ – знају из изучавања астрономије и геометрије, односно звездочатства и земљомерства – а да се сада само бенигно поигравају тим митским топонимима: Талесом, Милетом, евентуално трачком слушкињом која се спрда

са у бунар упалим и/а у звезде загледаним првим филозофом. „Милет из Талеса“ уопште није лоша персифлаша; чак би могао послужити као типски пример оправданог релаксираног и потенцијално продуктивног онесмишљавања оних и само оних који, наравно и увек изнова важи, већ знају како заиста стоје ствари и такоређи суверено владају њима. О томе заправо поуздано сведочи тек слобода да се, сада безбрижно у погледу елементарног познавања, одступи од њих.

Може да буде али не мора да значи

Ово је једна, посебно акцентована изрека. У турбо-етно варијанти она се чак интонира на следећи начин: „Мож да бидне ал не мора да значи“. После силних двојења и недоумења којима су изложени они који тек приступају филозофији, она, макар једно време, а неретко и до века, функционише као друго име саме филозофије. Једна делатност која се хвали својом неодређеношћу и која се, на жалост ученика, као таква практикује у, на жалост филозофије, тек понеким школама, несумњиво заслужује да буде „брендирана“ на тај традиционалистички начин. Таква етикета ће бити спремно понуђена негде већ после пет часова изнуђеног интересовања или обзирног стрп-

љења који се показују за филозофију – а непосредно пре него што ће се већим делом дефинитивно дићи руке од ње или, у посебно тешким случајевима, на њу или њеног најближег овлашћеног представника – само уколико се отвори иоле простора за искрене одговоре о првим утисцима о њој.

Постоји додуше и онај други одговор, неодвојиво скопчан с претходним. Он је барем једнако познат и скоро у народни обичај, у компулзивни гест, у хитни механизам одбране прерасла реакција, којом чак и они који никада нису видели сламу, установљују да је у филозофији реч о млаћењу ње празне. Уцаба питати да ли би пуна слама гарантовала смисао и да ли је млаћење у сваком случају једина смислена активност. Дисквалификација не трпи разлоге. Премлаћивање, уосталом, уопште није далеко од оваквог држања, које се не либи да свако другачије прогласи замлаћивањем.

У сваком случају, чини се да је филозофија заслужила народску озлоглашеност с два међусобно повезана разлога. Онај прочитати и утолико превасходни је њена ноторна бескорисност. О томе није потребно трошити речи, а и ако би се трошиле, морало би се филозофирати о критеријуму корисности и његовој меродавности. Али иза или, боље, испод те оптужбе за мањак вајде, односно, да останемо у фолк

фазону, „фајде“ од филозофије, налази се и нешто још одбојније што се не да сјезгрити у једну реч. Налази се наиме препознавање у виду узнемирујуће слутње да се у филозофији ради о могућностима и са могућностима, да се ради са свим могућим и о свему могућем, да упркос сталним напорима и управо имајући њих у виду, нема нужде и нема извесности, да се указује једна такорећи и научна и не-баш-научна, и научива и ненаучива област у којој се, штавише, као можда врхунско начело прописује и чијим најбољим изданцима царује управо отвореност, да ју је, најзад, стога немогуће ухватити, односно „уфатити“ ни за главу ни за реп, да је чак и постојање њене главе и репа, па према њеним узусима вероватно и главе и репа „уопште“, уосталом такође сумњиво...

У тој карикатури филозофије и, рекло би се, мишљења уопште, једино се не доводи у питање онај силни и из обичаја у природу прерасли господарски порив да се хвата, захвата и схвата, да ствари морају имати главе и репове не бисмо ли их на(х)ватали. Иначе нису вредне. Следствено се онда у тој „подземној филозофији“ која налаже да с гађењем или сажаљењем треба умаћи од сваке филозофије, у тој непризнатој аксиоматици „мишљења“ која прожима и својим зловољним „просвећивањем“ унесређује свако (бескорисно) сазнање, ни

његова структура не разликује много, ако уопште, од не чак толико ни ловачке колико целатске грабежи која махнито јури за голоруким придављивањем глава и бешењем о репове. Благодарехи истој оној школи која се некада давно зарекла да ће чинити управо обрнуто од онога што чини – да ће за рачун истраживања без краја бити брана свикавању на све оно што је једном за увек дефинисано, коначна запрека уопште свакој регенерацији и промоцији ичег дефинитивног, да ће се, укратко, бавити инфинитивношћу игре сазнавања а не дефинитивношћу Знања – у непосредном сусрету са филозофијом ученици, већ дакле саздани тако да морају бити неблагонаклони према филозофској предаји макар једнако онолико колико ни она није налазила разумевања за њих и њихове драгоцене почетничке муке, понављају образац оних старијих и неучених: искају једино спасоносне и упокојавајуће одреднице о којима не мора даље да се мисли и, на тај начин, и њу инсталирају као једну узалудну јагму за њима.

Тек свест о таквој властитој кондиционiranости и, потом, шегачење с њом, тек карикирање недовољности властите припросте мрзовоље, исмевање не филозофије помоћу сламних и мож-не-мора метафора, него пародирање овешталости самих тих метафора, које

се негде већ назире у пренаглашености њиховог израза, можда би ипак могло да укаже на шансу да се прескочи она непроменљива судбина коју је филозофији наменио њој иначе вазда несклони „народ“. Та опет крајње опрезна у погледу могућности реченичка конструкција – „Можда би ипак могло“ – овде узима у обзир не само да пословични императив „немо бре да филозофираш“ (акценат, молим!) има неодољиву снагу коју подарује залеђе векова, него и да одбрана филозофије која је у тржишно оријентисаном школском погону кроћења омладине пристала да се самерава њој туђим метром и окренула се убогом и неубедљивом, башка недостојном, уверавању или самозаваравању како она и није баш сасвим некорисна, како се испоставило да слама и није била сасвим празна, не пружа много изгледа на промену њеног додуше и изнутра а не само према споља увек помало сумњивог статуса.

Оно што се мора

Постоје специјални случајеви и иначе, не само у оборужавању филозофском терминологијом, када се прво правила чита шага са неким речима, а онда је то у тој мери прихваћено да се заборавило да је била шага. У зависности од намере или њеног недостатка, ради се о хотимице неспретном или поспрдном премећању слова уз задржавање основне конструкције у ипак новоскованој речи, као у примеру „инфракта“ или „киокса“, односно о неправилним граматичким конструкцијама и вишковима који сведоче или о несигурности употребе кључног термина или о недобронамерном имитирању оних који га тако употребљавају, као кад се каже „ценим и поштујем“ или „себични егоиста“. У медијској обради која није лишена злурадости или макар „некоректности“, овим речима су се хтеле илустровати муке необразовних или скромно образованих са помпезним коришћењем непримерних и китњастих фраза, па је одговарајући текст и приписиван таквим ликовима. А онда је масовно усвојен ако не као сасвим правилан, оно макар као не потпуно неправилан или барем као једна нова нормална употреба која је у

тој мери ушла у народ да се мора толерисати. Тако су се први пут, изгледа, већ уврежени изрази „под хитно“ и „чак штавише“ – треба ли рећи, у првом је сувишно и неправилно оно „под“, јер је нешто или хитно или није, а у другом се намерно ишло на испрва смешно понављање, а не на појачавање истог значења, јер „чак“ и „штавише“ значе исто – појавили у домаћим хумористичким серијама и, како се то ружно каже, „стављени су у уста“ њихових јунака који се, измештени из унутрашњости, не баш најуспешније рву са углађеним речником престонице, једнако настојећи да га опонашају.

Какве ово има везе са филозофијом и како се може асоцирати са њеним речником? Па, и тамо је враг однео шалу или шегу, када је „оно што се мора“ почело сасвим озбиљно да се скраћено одређује као „морално“. При том, то од „мора“ морално – за разлику од оног које је ипак једино валидно – има посебан нагласак, дугосилазни ваљда на „а“. Ако је среће, временом се изгуби и нагласак и веза са „морањем“, а успостави са „моралом“. А у заиста изузетним околностима које погодују надарености, увиде се и невоље са придевима уопште, невоље са придевањем које се оснива на оним странцизмима који сличе неким нашим основама (видети „Септички/а/о“).

Али, све у свему, могло се проћи и без ове погрешке, јер она не спада у оне путем којих се учи или ствара, већ у оне непотребне које, са своје стране, опомињу опет на две ствари. Прво, на ону стандардну опасност некритичког усвајања речи, колико год оне распрострањене и уврежене могле бити; на обавезу да, ако нам је уопште до њихове одговорне употребе, свакој морамо знати и етимологију и рукавце потенцијалних значења и спектар актуелне употребе. Друго, да ни намерне спрдње с речима нису увек лековите, да оне могу бити, нарочито када исмевају друге којима се приписују, такорећи – превише успеле.

II

Перверзија

Интересантно је да, међутим, за ову реч сви знају. Можда не у свој ширини њених значења, али и млади и стари умеју да наведу сасвим исправан низ именица којим би се могла заменити: нижу се „изопаченост“, „поквареност“, „противприродност“, „ненормалност“. Као и свуда, тако је и у нашем језику та наopakост као карактерно својство временом фокусирана на један врло одређени регион испољавања, а сама реч је почела готово искључиво да функционише као означитељ сексуалне настраности. На крају је термин потпуно престао да се примењује на настраности „уопште“, стекао монопол на означавање тек оне једне међу другима и поистоветио се са свим оним драговољно упражњаваним врстама полних пракси које су однекуд проглашене opakим накарадностима укуса или повредама морала.

Ученици, није тајна, често мисле о перверзији и на перверзију, у оном значењу који им је непосредно једино доступан. Они несумњиво врло прецизно и све прецизније разабирају садржај тог појма али обим – где је граница, почетак и крај перверзије, њена међа са нормалним – то, баш као што и треба али не

увек онако како треба, непрестано искушавају. Као и у другим стварима, неки то раде талентовано а неки неталентовано, неки далекосежно а неки бесперспективно, неки дубоко а неки плитко, неки стварају а неки се ижнвљавају. Али свеједно, овде је важно да у принципу у тој доби они имају набаждарене уши и умове, уместо на неке друге оријентире, на то да опа-зе, препознају или измисле „перверзију“.

И онда долази наставник који, на њихово згражање, уместо да је обрнуто, уместо да се он згражава над њиховим испадима, „ладно“ објави да ћемо „на овом часу радити перверзије с језиком“. Наставник је случајно, по навнци, или намерно, не би ли се штогод ново открило, имао у виду не сабласну перспективу колективне оралне сексуалне, па чак ни говорничке праксе – јер се термин „орално“, и то је многи-ма право откриће, користи не само у медицини и ннтимним односима, већ и када је у питању усмено саопштавање – него нешто у тој мери значајно да без њега нема мишљења: оно ослуш-кивање речи које не лови само њихово актуел-но значење или значења свих њених изведени-ца него и оно првобитно или што првобитније.

Ако је реч о кованици, онда је обавезно још и даље трагање „уназад“: за оним тренут-ком када су једноставни „означитељи“ сковали сложену и богатију структуру, као и за поре-

клом сваке од њених елементарних и конститутивних речи. Никада дакле није довољно, мада је занимљиво и можда неопходно, само набацивати све нова и нова значења која су у употреби. Према речнику сленга *Вукајлија* – а не више речнику страних речи и израза *Вујаклија* – у свом најновијем значењу, реч „перверзија“ је почела да се користи сасвим огољено и немушто да би се, уместо „супер“ и „екстра“, приписала изразито похвална оцена извесном стању, изгледу или процесу, при чему она треба да сигнализира „нешто савршено, одлично, много добро, до јаја и тако даље“. Перспектива ове речи је изгледа сјајна и неслућена, али ни ретроспектива није незанимљива.

Латинска реч *perversio*, из које је именица перверзија настала, заправо је функционисала као глагол *pervertere*, у значењу „оборити“, „срушити“, „подрити“, „уништити“. Али је она сама проистекла из латинског префикса *per*, углавном у значењу „кроз“, „преко“, „по“, и такође латинске речи *vertere*, која се сасвим прикладно преводи са „окренути“, „преокренути“, „променити“. „Изопачење“ дакле изворно значи исто што и „окретање“, „изокретање“, па би се можда сасвим безазлено могло рећи, рецимо, „первертовање“ чарапе, њено превртање кроз наопако, изокретање. Иако је та реч резервисана за превод старогрчког „метаморфозиса“, ни „преображавање“

уопште онда није предалеко, али овде у смислу да је један образ, лик, вид, једно лице, јер је увек нека (најмање) дво-личност у питању, заменило оно друго. Или је друго заменило прво, свеједно. Тек, у „перверзији“ или кроз њу, откривамо наличје, образину, опачину.

И она уопште није најлошији, а можда је и неопходни део филозофије или увода у њу. Када смо се свикли на језичке играрије и играрије властитим језиком, када смо постали поодмакли „первезњаци“, не бежећи више од оне квалификације филозофије која је презриво хтела да је дисквалификује као „патологију лингвистике“, ништа не стоји на путу наставку вазда упутног асоцирања и дисоцирања претходним „перверзијама“ увек већ добрано „изопачених“ и неопростиво саморазумљивих термина.

Р

Равнодушност

У једној преведеној књизи о сада већ озлоглашеном а неизбежном филозофу Хегелу, стоји да је његова омиљена реч била „равнодушност“. Хегел, многи кажу најтежи и најзначајнији међу мислиоцима, наравно није био никакав сентиментализму склон аутор – напротив – и иикако се не може рећи оно што сам чуо као слободније уверење ученика на основу претходне реченице: да је, ето, он био равнодушан човек. Упад оваквог сентимента, и то као једног од заиста кључних речи и централних појмова, а не само као некаквог штимунга, не само као некакве атмосфере у којој и фона на којем се његова мисао одиграва, сасвим је међутим разумљив тек после помније анализе немачког оригинала и – не равнодушне него здружене и издашне – демонтаже и немачке и наше „равнодушности“.

Речју „равнодушност“ је овде преведено оно што се и овде каже „индиференција“. Лепа и значајна реч. И додуше опасна, јер су најмање од седамнаестог века за *Indifferentismus* оптуживани сви они неверни или маловерни који нису уопште или нису довољно љубили и штовали Бога. Равнодушност ту сасвим погађа

значање. Али код Хегела и у према језику обзирној традицији филозофирања уопште, реч је о оном другом, изворнијем значењу, које је у међувремену готово заборављено, упркос томе што је очито чим се боље загледа у саму реч. „Равнодушност“ се онда испоставља као далека изведеница једног емоционално- и психоцентричног времена од основне, почетне и многознаковите ин-диференције, „не-разликовања“.

Могло би се рећи да су у филозофији често, заправо редовно, дословна читања не само обавезујућа да би се разумело о чему се ради, да би се испратила историја проблема, него да су, на први поглед опет парадоксално, и најдалекосежнија. У овом случају, „индиферентно“ никако не може да значи „равнодушно“, јер уопште није реч о тачки или стању или нечем сличном где нам „пуче прслук“ за све; ко нас уопште о томе пита и зашто мислимо да смо у свему ми и наше самоосећање које уосећавамо у проосећавање других важни? Реч је о нечем много захтевнијем и занимљивијем, о моменту где разлике падају уједно, где се губе, где са саглашавају, сједињују, одакле извиру или где увиру, о једном иницијалном или исходном неразликовању из кога је тек изводиво или замисливо свако разликовање; о дакле индиференцији која још није диферен-

ција, али у себи већ има и мисли диференцију; о неразликовању које подразумева и једини ону разлику коју њено искуство обухвата и сједињује.

Теоријска имагинација, на супрот увреженом мишљењу, далеко од тога да нас препушта мирној, досадној и незаинтересованој равнодушности. Она нас управо баца у вртоглави (додуше мисаони) занос, у пијано померање (додуше појмова), у измештање и премештање оног индиферентног и оног диференцираног, као и оног бесконачног и оног коначног и многих других термина у односу противречности, који се онда завитла(ва)ју у дијалектичку вртешку. У том смислу, ни равнодушност, и ниједна „душност“, није и не може бити ни ултимативни ослонац ни последња реч мишљења. Као што то не може бити и ниједна појмовна бездушност, за коју би се могло помислити да са више права претендује на тај статус. И једно и друго, упркос сталним настојањима да се на старту или на циљу фиксира стајна тачка, чији је типски представник управо „индиференција“, само је још једна његова тема.

С

Септички/a/o

Скептицизам је, хајде да кажем, древно и дуговеко учење, мада би се могло рећи и да је стални пратилац саме филозофије. Скептици представљају школу мишљења а скептик њеног припадника. Дотле је још све у реду: док год је реч о самој оријентацији или чланству у њој нема грешке. Али чим то учење почне да се приписује неком или нечем, чим та реч постане дакле придев, било да се односи на скептичко становиште, скептички аргумент или скептичку позицију, мелодија самог језика вуче у дотад фреквентније помињању а по звучности сродну јаму и „септичност“ постаје карактеристика која се урачунава објекту о којем је реч.

И овде као и увек важи: такво преслободно асоцирање је дозвољено, оправдано а можда и пожељно само у варијанти када се не ради о случајној и успутној грешки или, ако је тако драже, само ако постоји намера да се погрешити, само ако није реч о муљању и из невоље довијању, него радије о „креативном“ повезивању или поистовећењу – само ако се, укратко, познаје и појмовни и симболички садржај и онога што је „скептичко“ и онога што је „септич-

ко“: и онога што има везе са „сумњом“ и онога што порекло свог назива дугује такође старогрчкој ознаци за „смрадно“, „гадно“, „распадајуће“. Оно што је у филозофији у том изворном смислу септично јесте управо она ментална збрка која је ту реч на тренутак увела у њене техничке термине, а антисептик је увек био и остао управо она методска скепса која не узима речи и ствари здраво за готово, већ тек када се покажу довољно убедљиве да више, за сада, нема места скепси. Иначе ће се усмрдети у непропитаној петрификованости, фосилизовати се и на крају ће их захватити потпуно труљење, распадање до ишчезнућа, сепса.

Спектакуларна сензација

Као и „феноменално“ (видети „Фенирање“), тако су некако и врло фреквентне речи „сензационално“ и „спектакуларно“ наставиле да постоје готово искључиво у својим фигуративним значењима, а основна су у тој мери забрављена да је за присећање потребан археолошки рад: потребно је опет оно ходање уназад дуж њихове дискурзивне историје не би ли се откопао њихов изворни смисао. Овде има простора тек за указивање на благотворност терикверц-тактике путем изношења њених резултата.

„Сензација“ је „осет“, евентуално „осећај“ који неко има. Дакле пресудно је да се дозивањем те речи увек реферише на такорећи „чисту“ чулност, а не на ма шта друго што се разликује од ње или јој се супротставља. Тек у пренесеном значењу именица „сензација“ постаје „узбуђење“, „новост“, пажње вредан „занимљив догађај“, као у медијима, а придев „сензационалан/а/о“ сâмо оно што је узбудљиво, оно што изазива узбуђење. „Спектакл“ са своје стране, опет од латинског корена, значи „поглед“, „призор“. Он је несумњиво везан за вид, па онда одатле такође и за оно што се гледа, за нешто зорно, као што је одређени призор, али и за гледиште, као некакав прозор, те најзад за само позориште и његово гледалиште или представу која се тамо гледа. У најопштијем и најпренесенијем значењу спектакла, од комада који се упризорује на јавном месту и у којем се галами долази се до представе у којој се могу видети велелепни и по правилу раскошни призори.

Тако је дакле спектакуларно само нешто што је доступно посматрању, односно како се некад код нас лепо говорило, „очињем виду“, док је, за филозофију важније, сензационално опет нешто што има везе само са чулима, додуше сада свим. Није неправилно казати да се очекује спектакл, па и сензација, наравно, са-

мо уколико се зна шта се тиме казује. И уколико се подесе одговарајућа чула. Погрешно и, још горе, пацерски је филозофску оријентацију која се напољу обично крсти као „сензационализам“, а код нас срећом чешће као „сензуализам“, и која у сваком случају тврди да су чула једини (аутентични) извор наших сазнања, препознавати кроз „сензационализам“ који је атрибут таблоида.

Нема друге, од нечег испрва интуитивно саморазумљивог, од нечег „немогућег“, „невероватног“, „неочекиваног“ и по правилу пожељног, „сензација“ и њене изведенице морају да прођу дугачак пут и врате се назад до *sensusa*, до чула. При томе је најважнија операција отписивање, одсецање, одстрањивање свега онога што је дописано преко оног „нечег што се осећа“. То „сензационално“ се осећа као пуки чулни осет, а не као осећање из латиноамеричких и турских серија. Оно нема никакав громопуцателни пртљаг, оно није ништа „спектакуларно“, односно, управо је спектакуларно, само у оном опет чисто чулном, једино за чуло вида сада везаном смислу.

Стојци

„Стојци“ је домицилно тепање „Стоицизма“, филозофској школи која се протегла кроз

велики период антике, а њихов представник, уместо да буде „Стоик“, у радости блаженог кеза онда постаје „Стојко“. Сувише су „и“ и „ј“ звучно близу да би се у адолесцентној доби одолело привлачности таквог прекрштавања Стоика. При томе, наравно, није уопште битно што је такав еротски не ни призвук, него пре један једини звук, готово потпуно супротстављен (само)разумевању ове формације мислилаца и њиховог учења, а понајвише оном његовом делу који се тиче мудрачког идеала „апатичности“, односно потпуне „бестрасности“.

Патетично потентни, као „Стојци“, они постају лакши за памћење али – лишени сваког садржинског багажа, претекли тек својом брк-се-смеје-а-око-подврискује асоцијацијом – истовремено и преблизу опасности да се потпуно расплину и да мимо имена не остане ништа од сећања на њих. Или да им се деси можда нешто још горе: да се због везаности за исти генитални регион и орган(он), некако побркају са оном групацијом филозофа којој читавим својим трајањем и читавим науком који заступају жестоко опонирају и која, такође, жестоко опонира њима (видети „Епикурци“).

И када су умешне и неодољиве, такве дословно „фалогоцентричне“ асоцијације никада нису употребљиве ван свог уског временског и

просторног обора и стога, ако и заслужују разумевање и тренутни осмех, тешко да смеју заслужити безрезервну благонаклоност. Тако се на часу опет српског, после објашњавања неопходних за разумевање романа *Нечиста крв* Боре Станковића – објашњавања која нужно укључују упућивања у локално онодобно обичајно право не младожење, него његовог оца на прву брачну ноћ са невестом – чуо коментар једног симпатичног и смелог мангупа који је нескривено симулирао радост коначне просветљености за једно неочекивано „сазнање“: „А зато га зову (драматично наглашено растављање слогова:) све-кар“.

Све што има везе са штедњом

„Штедња“, „штедљивост и све што је повезано с тим“, према (н)овом тумачењу или интуицији којом су ме промућурно привилеговали ученици, стаје у један назив за који су тада можда први пут чули: „рационализам“. У земљи у којој се стално прети „редукцијама“ (видети „Затварање“) и позива на „рационализацију“, рационализам не може бити пре свега осталог оно што јесте: филозофска оријентација која фаворизује разум као (аутентични) извор (поузданих) сазнања. Будући да је сам разум, *ratio*, у когнитивној мапи већ нео-

двојиво скопчан са неарчењем, са уздржаним и обзирним поступањем са свим оним следовањима потрепштина које мањкају, рационализам по аутоматизму постаје, у најбољем случају, заступање таквог поступања.

Осим туге због кобне „друштвене“ кондиционираности таквог асоцирања неких од кључних филозофских појмова, ово преформулисање поимања „рационализма“ није међутим лишено и извесне ненамераване и, дакле, саме себи скивене „истине“, извесне домишљатости која макар и случајно наговештава једно могуће тумачење – које ће се испоставити врло актуелним и делатним. Ако се, наиме, којим посебно срећним случајем успе доћи у настави историје филозофије и до њене савремене ситуације, показаће се да је ова слутња о „рационалности“ као „умерености потрошње“ нашла потврду код не тако ретких мислилаца. У двадесетовековном свету који је обележен екстазом „инструменталног ума“ и његовим „фаталним последицама“, они су поприлично уверљиво врхунац претекле рационалности заиста детектовали још једино у штедљивом баштињењу оних природних, друштвених и мисаоних ресурса који су једва или пуким случајем претекли управо после колико суверене, тоталитарне и дискриминативне, толико раскалашне, расипне и безобзирне – доминације разума.

Ф

Фата

„Фаталне последице“ из последње реченице претходне одреднице – уводе у ову. Кад год је реч о фатализму, кад год је посебно реч о фаталистима, као и када је реч о *amor fati* и о свим одавде исходећим сложеним лексичким захватима, као некаква њихова п(а)ра-мајка, увек се изнова уз изненадни срдачан смешак појављује име једног лика из вицева, резервисано за приглупу жену одређеног поднебља. „Фата-лизам“ (опет акцентовање слогова чини разлику) се тако онда преводи као „покрет за промоцију Фате“ или „опчињеност Фатом“, „фаталисти“ као „поборници Фате“ и тако редом, већ с обзиром на погодност кованица за ковање из те Фата-основе.

Уверен сам, желим да верујем, да међу онима који су то изрицали никада и нигде није постојала нити да може да постоји и примисао о стварној Фатиној вези са било којим филозофским садржајем. Па ни са оном који се заиста везује за фатализам. Настао од латинског *fatum*, у значењу „судбина“, „усуд“, „коб“, фатализам именује дакле један, такорећи, поглед на свет који верује у извесну судбинску предређеност и стога неизмењивост ствари, од-

носно за једно мање или више освешћено и поткрепљено становиште које, из нашег, људског угла гледано, увиђа кардинални мањак, потпуни штавише недостатак слободе и вишак, тачније апсолутно и безизузетно важеће једино неизбежне, управо судбоносне или, укратко, фаталне нужности. Ако ништа друго, Фата никад није била и никада не би могла бити тако фанатично доследна и емфатично искључива.

Фенирање

Прво сам га чуо у учионици а онда, годинама касније, исти штос сам запазио у једној телевизијској емисији која се свим силама а ипак залуд трудила да оправда назив хумористичке. Тада је он, опет, требало да прикаже глупим припадника одређене етнице. На часу, међутим, терет изрицања шармантне глупости преузео је један од талентованијих ученика. Питање је гласило: „Шта је то ‘феномен’“? Одговор је гласио: „Човек који суши косу феном“. Тај одговор којим је, ето, и фенирање нашло своје место у филозофији, бно ми је посебно драг јер сам био уверен да онај који га саопштава не само да поуздано зна да је погрешан, него и да ослонцем на властите снаге успева да буде духовит. Можда сам превише кредитирао и ученика и одговор.

Али под претпоставком да је била реч о самосталном искушавању вештине да се буде, како сам препоручио, дослован, да се кованице разложе а изведена значења сведу на основно, тај одговор демонстрира и увиђање тог протокола и његову границу. Он једно умеће суочава са властитом карикатуром и не дозвољава му се да се стилизује у апсолут. Он више не зазире од једне у суштини доследне грешке и зна или претпоставља да је филозофија у доброј мери језичка парада или, како су њој несклони склони да је ипак не сасвим неприкладно виде, болест нормалног језика. Али он такође баштини и уверење или слутњу да она није само једна неупоредива способност и незаменљива могућност да се уопште пита за порекло и значење речи, не би ли се открила наталожена историја проблема испод саморазумљивих термина, него и слобода унутар или, боље, тек из тог захвата. У таквој игри филозофског проницања су допуштене и пожељне и звучне асоцијације и параетимологије и зачудне монтаже и, уопште, читав онај инвентар (пост)модерне „веселе науке“ која је одустала од фундаменталистичко-терористичког фетишизма истине, смисла и значења.

Али и да није тога, да нема наклоности, воље или моћи за тако нешто, уопште не би било мало, а многи мисле да би било управо

потаман, да се и оним класичнијим путем уради неопходан припремни посао и, пре него што се искуша занимљива, смела и продуктивна, открије она несумњиво наопака и неодговорна употреба одређених термина. Сада мора да уследи онај досадни поучни део. „Феномен“ је на свим језицима варијација старогрчког израза који се слично изговара и који је изворно указивао само на „појаву“, на оно неко нешто што се јавља, по-јављује, па што онда може и да се при-виђа, при-чињава, односно да буде и привид или причин. „Феноменално“ је, следствено, било тек оно „појавно“. Издвајало се, међутим, временом и додатно значење које је напokon узело примат: „феномен“ је почео да означава додуше и даље појаву, али, испрва пре свега неку, на пример, ретку и тешко објашњиву природну појаву, а на крају и искључиво некакво такво или слично „чудо“. То је посебно дошло до израза у приписивању придева „феноменално“ не само изузетним појавама, него и сваком личном одступању од стандардног понашања, свакој необичности и изван-редности.

Овде се понавља прича о „сензацији“ и „сензационалном“, односно о „спектаклу“ и „спектакуларном“, који исто као и „феномен“ и „феноменално“, нису значили и – ако колоквијално и пролазе – у филозофском жаргону ни

данас, уколико се сме тако рећи, не значе оно што значе, не значе оно што се најме мисли да одвајкада и вовјек значе (видети „Спектакларна сензација“). Стога је, као саставни а не само припремни део бављења филозофијом, филозофирања, безизузетно неопходно мислити речи, неопходно их је дакле непрестано сводити (видети „Затварање“) на њихова изворна, што изворнија значења и, са проницањем у етимологију сваког термина, истовремено пратити ток који је временом задобио развој појмова. То је, укратко, ретро-оријентисана радна а не парадна рефлексивна активност, где тај уназад упућени поглед не проговара с краја историје, додељујући пресуде и дијагнозе, него лишен владарске бахатости управо трудољубиво и са пажљивошћу микро-хирурга изљушћује оне наносе и вишкове смислова који потом могу и треба да изнова буду сагледани у њиховој исп(реп)летености.

Филозофска термитонологија

Прво нешто да кажемо око „физиолофа“. Никада нисам до краја схватио, као и када је реч о много чему другом, да ли је та пука словна пермутација (видети „Оно што се мора“) у неким крајевима Србије хотимична спрдња или у навику прерасла и озбиљно усвојена

ознака. Обично се користи са подсмешљивим и подмукло проницљивим погледом да окарактерише неког смутљивца, згубидана, млатисламу (видети „Може да буде али не мора да значи“), па бих се пре кладно на потође: „физолоф“ наступа не, на жалост, мимо или за разлику од правилно именованог представника одређене вокације, него управо заузимајући његово место. Већ на речничком нивоу, један никад потпуно признат позив прерастао је у ниподаштавани карактер. Разлог би се могао пронаћи у томе што филозофија није тек занимање међу другима него (и) позвање, него такорећи, судбински (видети „Фата“) зов којем се одазива и који универзално а не само током радног времена и не само преживљавања ради обавезује. У сваком случају, филозофи воле на тај начин да себи ласкају. Што опет не значи да то (увек) чине без права.

Што се „терминологије“ као једне сличне словне замене тиче, асоцијација није тако погрешна и површна. Филозофски „термини“ су у одређеном смислу заиста „термити“: троше се и нагризају властита окоштала значења, понекад и до потпуног обезначајавања или бесмисла. При том то или уопште није узалудна делатност или је узалудна таман онолико колико је то свака племенита узалудност. Како год стајала ствар у погледу исхода те работе, с об-

зиром на сам карактер филозофских термина један овакав „термитолошки“ речник се чини сасвим оправданим.

Међутим, ако ће се можда према споља, као својеврсно наговарање на филозофију или њено озанимљивање, и дозволити да „прође“ та стратегија декомпоновања и прекомпоновања, демонтаже и монтирања, дисоцијација и асоцијација, нећу да кажем деструкције и реконструкције, тежим се чини оправдати је пред струком. „Света неозбиљност“ никада у „академској“ филозофији није била на гласу, а једва да је, вазда као талон за оштрење систематске критичности, уношена у њену историју. И овај речник, заиста, већ од наслова, није оно што обећава: он би пре и прецизније могао бити „Речник асоцијација инспирисаних почетним изучавањем филозофије“.

Чак можда ни то, пошто и „асоцирање“ има своје врло одређено значење: „удруживање, придруживање, здруживање, спајање, везивање“, као када се ради о неким производним или трговачким удружењима. Срећом, постоји и онај колоквијални колико и филозофски, па и психолошки смисао „асоцијације идеја“, који би овде сасвим одговарао и према којем се две представе у свести повезују на такав начин да појава једне неминовно изазива и другу. Можда би заиста понајбоље било да су у наслову

речника уместо „асоцијација“ стајале „алузије“, будући да је у *allusio*, *alludere* реч о „смерању“, „нишањењу“, „циљању“, које може и промашити мету, а да је сама „алузија“ такође и говорна фигура која се односи на ситуацију у којој се, „место праве ствари, казује њој слична која лако може да подсети на ону праву“. Ако сам баш хтео и преко тога да будем доследан у неозбиљности машења мете, могао сам рећи – сасвим складно и прикладно звучи – и да је у питању речник „андалузија“. Колико филозофских, остаје питање.

Ако и не треба правдати сваку успутну играрију која претендује да буде филозофска, а свакако не треба, чини ми се да постоје ипак и оне којима је могуће или чак нужно дати један умерени и одмерени легитимитет. Заправо, дати једно право или једно овлашћење које потиче из нечега што хули, нечега јеретичког, које је уосталом вазда такође било један од заштитних знакова филозофије. Сада је међутим ово препознатљиво филозофско хуљење својим јеретичким држањем неопростиво усмерено против саме (озбиљности) филозофије. Ако је судити према прошлим искуствима, филозофија ће, по ко зна који пут – под условом да јој је и даље до оправдања властитог капацитета који би да у своју рационалност укалкулнше и ирационалне моменте, у своја осмишљавања

и бесмислице, а у своја одређења и оно неодредиво, те у своја изрицања оно неизрециво, макар да га само и именује као такво, макар као што исказивањем „непојмовно“ редукује његов садржај опет на појам – морати у свој корпус да уброји и оно што се, строго говорећи, чинило антифилозофским.

Овог пута је дошао ред на неку врсту властите херменеутичке пародије филозофије – утолико уколико и само уколико она садржи, да не буде забуне, благотворну инвективу управо оне строгости и уколико на извештан начин ослобађа филозофију традицијом наметнутих, бескрајно значајних, добронамерних, можда неизбежних и свакако незаобилазних, али ипак дакле ограничења. Ти самоскривљени забрани које су добри пастири изградили током импресивне еволуције утврђења једног поседа, наједаред су се учинили претесним: почели су собом да представљају више сапињуће међе једног споменичког компекса, једног маузолеја, једне велелепне архиве, него што су омогућавали продужетак његовог до тад величанственог живота и делотворности и него што су, ако се изузму оне музејске, отварали икакве перспективе.

Теодор Адорно, савремени филозоф који је не без разлога назван и „последњим генијем“, на једном месту каже нешто што се иначе

веровало да се ни по коју цену не сме рећи у озбиљној и строгој науци, нешто због чега је професор логике на факултету, сећам се, избацивао са часа. Наиме, том професору логике је један студент рекао да га број „*n*“, она математичка шифра за непознато, „асоцира на бесконачно“. На то је наречени професор реаговао тако што је показао на врата и тиме указао на неминовну путању даљег кретања несрећног студента, те недвосмислено и љутито упозорио на још једну границу дисциплине застрашене да се не распрсне у ништа: „Нисте, колега, на сликарској изложби“.

Адорно је, међутим, у том погледу, у погледу храбрости мишљења, које свакако није најлошији метар значаја и продуктивности једне филозофске мисли, био неустрашив. Он без резерве каже на једном месту да Хегела – опет оног чувеног, пред-којим-се-и-небо-клања-а-колена-сама-клецају Хегела – треба читати асоцијативно. Додуше из контекста је јасно да га прво треба читати тако, да га дакле треба читати и тако, а не једино тако. Али, да ствар буде још неприкладнија за преозбиљно уво, Адорно даље тврди да у једном Хегеловом делу има читавих пасажа које нико не може поузвано да разуме и, још мање, да интерпретира, а да је сва прилика да ни сам аутор није сасвим био сигуран куд се запутио. При том, можда је

непотребно нагласити али је у сваком случају важно знати, Адорно нећу рећи воли, али није лишен дивљења за Хегела и управо оног „критичког усвајања“ које чак центрира целокупну властиту филозофију преламајући његову.

Адорно наравно није мислио на овакве асоцијације какве смо ми изложили. На једном другом месту он надугачко приповеда о терминима филозофске терминологије, о том еснафском сленгу, при чему се школе, оријентације, струје, „изми“, стално претачу једни у друге и дешава им се оно што изазива панични страх сваке научне логике или логике науке: губе се јасне границе појмова, они се међусобно потхрањују и троше, граде и разграђују, поткрепљују и поткопавају. Али, истини за вољу, мора се рећи да се сва та монтажа и преадаптација филозофских категорија код Адорна ипак не збива на такав начин да би прешла границу смисла и уронила у нонсенс, у звучне и друге слободне асоцијације, као што је у овом речнику случај.

Лешек Колаковски, још једна легендарна фигура савремене пољске и светске филозофије, у том погледу може дати бољн алиби. Пре него што је смишљен термин „постапокалиптика“, он у једном од својих забавних и (кад не би била истрошена и опогањена и та реч, рекао бих:) „поучних“ кратких есеја, за-

мншља један такав пејзаж у којем људи или пост-људи налазе трагове претходне, у катаклизми уништене цивилизације, и онда их до-словно асоцирају, повезују, настојећи да реконструирају смислене податке о минулом времену. Леви Строс, вероватно најзначајнији антрополог двадесетог века, чије име занста неодољиво подсећа на Леви Штраус, онда испада да је производно сјајне фармерке, а не писао *Тужне тропе*, *Структуралну антропологију* и друге ионако тада већ неповратно изгубљене књиге. Сијасет таквих забуна-до-скочница, на основу којих би вицкасто и живописно указао на крхкост наших интелектуалних оријентира, Колаковском ипак мора да обезбеди фиктивна ситуација. Не чини се да би се он потпуно заложно за истоветни приступ у актуелном, предапокалиптичком педагошком погону. А и ако којим случајем би, није то отворено учинио, као што је овде наглашено хтело да се учини и као што примери који су то чинили стоје у вери да су поткрепили реалну могућност и плодност таквог држања.

Већина јединица овог никад довршивог речника је пробрана из школске праксе, али сâм не видим преки разлог да се школарци обавезују на филозофско „знање“ које им се још и њиме нуди. Дозвољавам да им оно можда може бити у неким и, право говорећи, изу-

зетним ситуацијама „од помоћи“, али инсистирам, искључиво уколико је приложено на добровољној основи и прихваћено мање са оноко безнадежно изгубљеним и до даљег трајно непостојећим ентузијазмом за „ствар филозофије“, који се стога може само фингирати, а више онако помирено и занста равнодушно, више без нарочитих разлога „за“ а с једним јединим системским разлогом против „против“: „што да не кад смо већ (принуђени да будемо) ту“. Ако би, пак, чак и овај „прелиминарни нацрт“ постао обавезно штиво, он би додуше и даље могао бити од помоћи, али само једне другачије разумљене помоћи: постао би део оне препеване клетве која установљује јасну аналогију са смислом оригиналне верзије: „Нека ти је Речник на помоћи“. Осталима, нешколарцима, нема потребе да посебно дајем упутство за употребу. Њима ће он ионако бити, ако га се којим несрећним случајем лате, необавезна забава: „забава“ и у етимолошким смислу „бављења“ нечим и у паратимолошком смислу „забадава“. У најбољем случају и ако не звучи претенциозно, то „необавезно забавно“ би још и могло да за њих не буде сасвим необавезујуће.

Посебно желим да нагласим да ни у ком случају нисам бирао речи које сам овде представио да бих исмејао људе, ученике, незнали-

це, већ управо напротив. Упркос дубоко усађеном пориву – и даље сам убеђен, друштвено а не природом усађеног – да се повреди и унизи смехом, настојао сам да избегнем и најмању могућност увреда и понижења такозваних „личности“. Са ониме што личности мисле и говоре се надам пак да сам био немилосрдан. Укратко, идеал би био, као и код многих других животних избора, држати се принципа селективности али истовремено не и дискриминативности. Могло би то да се каже и на следећи илустративан начин. Нисам говорио о ситуацијама попут оних са часова српског о којима су ми причали: да је Толстој написао *Ану Курњикову*, да постоји Балзаков *Чича Горило* и сличнима. Нисам говорио о „бламовима“: о тврдњи једног чак студента, рецимо, да је ионако не претерано промиентан мислилац с прелаза старог у средњи век, који се одазива на Филон Александријски – из Рима.

Једна ученица, пак, не зна очито ништа од онога што сам је питао и, будући да се сама јавила да одговара – нисам је прозвао нити и на који начин позвао или, не дај боже, принудио – питам је још само зашто је то учинила, који јој је био резон да се изложи испитивању код толиког незнања, да ли је нешто што сам пропустио да запитам добро спремила, шта јој је, у једној речи, био адут? Са смртном озбиљ-

ношћу она почиње реченицу коју не знам како је и да ли је завршила: „Адут је филозофски појам који...“ Сâм неозбиљан или антиозбиљан, давао сам писане вежбе са насловом „Живот без филозофије као тигањ без дршке“ и „Живот без филозофије као пољубац без бркова“. Опет ме је сачекала гробљанска озбиљност. Добијао сам крајње информативна и у истој мери поучна разлагања осамнаестогодишњака или деветнаестогодишњака да се човек може опећи на тигањ ако му недостаје дршка, као и усиљене хвалоспеве бркатости који су испадали смешни уместо да буду смешни, а све не би ли се извело оно што се ваљда мислило да желим да чујем: филозофија је на неупоредив и незаменљив начин корисна и неопходна.

Има ствари с којима се није шалити, кажу. Вероватно. Филозофија међутим не спада у те, макар добрим својим делом. Не само као проблем и као тему, него и као извесни антинарцистички бон тон, као етос пристojности, она баштини и полагање рачуна о властитој сазданости, па и властитој, како се то учено каже, „контингентности“, што ће рећи „случајности“, односно о томе да је лако могло и да је не буде, као и да још увек лако може и да је не буде, а да би свет једнако или још и лепше функционисао. Одговорност мишљења захтева да се оно спроводи и по цену саморазарања.

Тако и оператори филозофије, појмови, термини, такође подлежу њеној немилосрдној процени која, између осталог, открива да њихова звучања и значења нису ни толико удаљена, ни толико дисоцирана, нити да је њихова шаљива употреба или талентовано огрешење о њихов изворни смисао онолико бесперспективно колико се доскора мислило у оном мишљењу које је њихов однос видело као строго одвајање. И то најстарије и изнова успостављено сродство звучања и значења не важи само када се има у виду прелазни ступањ мнемотехничког ослањања на прво приликом учења потоњег. Не морате бити Фридрих Ниче – неодољиво заводљиви колико и немилосрдни оспораватељ свега постигнутог и овако или онако прекретничка фигура за савремену филозофију – који каже да су сви наши филозофски појмови само метонимије и метафоре, да бисте то тврдили.

Још једна јерес за традиционално, до кастрације филозофије њено стриктно школско разумевање, јерес која је малочас поменута – „талентовано огрешење о изворни смисао“ појмова – завређује кратко задржавање. Јасно, у одбрану од проглашавања такве изјаве за „волунтаристичку“ неподобност, можемо се позвати на уверавање Славоја Жижека – јединог филозофа са овог некада заједничког

простора који је стекао статус који још увек штедро експлоатише: естрадне звезде и љубимца светских медија – да су безмало сви каснији велики филозофи погрешно читали претходне. Ваљда су тако, за рачун акуратности, обезбедили прогрес или новост филозофије у њеном увек лабавом јединству. Или су можда једино тако, тим неверним одступањем, могли да омогуће властити, у целину неуплетени а ипак на њу реферишући индивидуални подвиг. То је спорно. Али и вредно спора. Неспорно је међутим оно друго, обрнуто.

Постоји једна прича из социјалистичких времена, кад смо већ код „некада заједничког простора“, и из времена одговарајућег школства. Долазе колеге из Америке у посету домаћим просветарима. Наша инспекција дочекује њихову делегацију и одводи у једну основну школу. У школи, наравно, ванредно стање читавих неколико дугих недеља пре доласка. Децу треба подшишати, ушорити њихово седење, научити шта да причају а шта да ћуте. Ту је примећен штос за који сам први пут скоро чуо. Ако наставник нешто пита пред гостима, сви дижу руке. Али, они који знају дижу десну руку, а који не знају дижу леву. Доконавам накнадно, заиста ће испасти да сви које наставник прозове знају, али само под испуњеном претходном претпоставком да су они прозвани

оправдано мислили, односно били сигурни да знају. Не смем ни да помислим шта се дешавало уколико се нечија увереност у властито знање показала погрешном. Али се чак ни ту не завршава ризик ове на први поглед генјалне преваре, овог савршеног просветног злочина, овог удруженог школског злочиначког подухвата. Постоји још једно неопходно претходније знање у односу на знање одговора на питање наставника, знање које је услов свих услова да се оствари његова лукава намера: познато знати и никако не бркати, ниуколико бар у кључном тренутку не побркати, као што се не тако ретко дешава и ученицима и инима, леву и десну страну, па и одговарајуће сопствене руке.

Таквих случајева срећом овога пута изгледа није било, као ни „физиолофа“, хронично сумњичавих у погледу оправданости и изводивости уосталом сваког плана. А ако их је и било, за њих се не зна и можда се никада о њима неће сазнати: тада се знао ред, па су такви субверзивни ненародни елементи завршавали, скупа ваљда са сећањем на непочине за која су инкриминисани, на једном острву чији назив онима који га не познају може да зазвучи као романтична нудистичка дестинација. Удивљени Амери – настављам причу о међународној просветној сарадњи – присуствују часу

и ништа не говоре, можда и застрашени војничком прецизношћу с којом се он одвијао. После часа, наравно, следи размена утисака и искустава. „Учинило нам се“, кажу они опрезно, „да ваша деца не греше...“ Сијајући од задовољства, другови наставници поносно их прекидају и кажу како они, ако још и нису, онда само што нису укинули грешку, да су њихова деца таква, да је систем школства таква, све је безгрешно... „Али“, не издржа једна из делегације иначе врло љубазних гостију, „деца, знате, имају право на грешку...“

Обесправљивање грешке је грешка, а оно непогрешиво је погрешно научено. При томе се не мора релативизовати свака грешка и свака истина, свако тачно и свако погрешно. Довољно је признати да има ствари где се не може погрешити, мада се може бити и по правилу се бива мање или више досадан, неузбудљив, кукаван, плашљив, тривијалан, неплодоносан, неуспешан, нескладан – као и да се, следствено, у тим стварима може и можда мора „грешити“. Односно – с друге и важније стране истог гледано, будући да заснива прву – признати да постоје ствари у погледу којих се не може дати коначан одговор и да, наравно, то у доброј мери важи за филозофију, наиме утолико уколико у њој царују вечита питања и бескрајне интерпретације.

Али ту се најављује и граница овог речника, граница наине онога што он заступа и заговара, уколико се може рећи да тако нечег уопште има. С друге стране те границе је новопедагошка индустрија која радионицама и другим облицима развијања „комуникативних вештина“ истовремено и обезбеђује и оспособљава за – невероватан израз који сам скоро чуо из тих кругова – „интелектуално безбедну ситуацију“, ситуацију у којој мањак тачних и нетачних одговора дезинхибира и стимулише неспутану дискусију. За разлику од оних од којих сам га чуо, сматрам тај израз крајње несрећним, јамачно стога што имам драстично другачији однос према тој иначе пожељној, али ипак ситуацији од које не бих правно посебну науку. Наине, отвореност и управо непоуздање које она пружа, узор су оне небезбедности од које би читава образовна ствар тек требало да почне. Брутално ће звучати, али је изгледа постало неопходно нагласити нешто што се доскора подразумевало: ушприцавање самопоуздања ученицима и њихово добро осећање уопште није циљ образовања. Уопште наине није реч о њима у такозваном образовном процесу, већ о томе да се њихова сазнања и таленти, њихова тумачења и креације сада ставе на много оштрију и неизвеснију вагу и од оне тачно-нетачно, а некомоли од оне угодно-неугодно,

којом би изгледа да се замени прва. Успело, занимљиво, перспективно, отварајуће, смело, пронишљиво, то сада постају кључне речи и нимало релаксирајући еталони по којима се равнају или, боље, које (ре)конструишу и (ре)креирају увек јединствена постигнућа полазника.

Овај речник би волео да буде једна од могућих варијанти таквог и само таквог грешења и са-грешења. Он неће да буде коначан, не само због тога што зна да то не може бити, да нема краја талентованим и стваралачким, једнако као и оним другачијим омашкама. Он би, штавише, управо желео да провоцира нове асоцијације, нова присећања и прибирања, нове егзибиције и пролиферације речи, на крају крајева и нове речнике. Он је такође речник у правом смислу речи, макар с обзиром на то да, као кад се мисли на „речничко дефинисање“, његове јединице желе да буду дескриптивно одређене и, као такве, препознатљиве и употребљиве, а не уредно класификоване и стога неоперативне. Његов низ је – најзад и не случајно – случајан, према азбучном реду. Незаокруженост низања оставља и сам речник незаокруженим у затворен систем, већ га напротив отвара за равни без краја у простирањима и пресецима непретенциозних али, надам се, инспиративних „учених заједница“. У сваком случају, он би волео да буде тако читан.

CIP - каталогизација у публикацији
народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

141.7

КРСТИЋ, Предраг

Асоцијативни филозофски речник : прелиминарни
нацрт / Предраг Крстић. - Бања Лука : Арт принт,
2011 (Бања Лука : Арт принт). - 95 стр. ; 21 цм.
- (Библиотека Крајина плус)

ISBN 978-99955-84-44-3

COBISS.BH-ID 2277400

К
плус

Петра Прерадовића 2, Бања Лука
тел. 051/314 144, факс 051/314 216
e-mail, artprint@blic.net
www.artprintbi.com

ISBN 978-99955-04-44-3

9 789995 584443